

LOGICAE
PARS I. THEORETICA

SIVE

DE TRIBVS MENTIS OPERATIONIBVS

CAPVT I.

DE

NOTIONIBVS.

§. 62.

PRIMA mentis nostrae operatio est *simplex rei perceptio*, siue notio. Est autem notio nihil aliud, quam quaecumque obiecti repraesentatio in mente sine affirmatione et negatione.

Cur hic de ideis agamus, ratio in promptu est. Cum enim in Logica theoretica tres mentis operationes exponi debeant (§. 61.), philosophum autem eiusmodi uti deceat ordine, vbi ea praemittuntur, per quae sequentia possunt intelligi (§. 10.): vides, a simplicioribus esse progrediendum ad magis composita. Iam vero nulla simplicior mentis operatio est, quam repraesentatio alicuius rei; (in iudiciis enim iam combinantur vel separantur ideae, in rationibus combinantur plura iudicia.) E. ab ideis in tractatione Logices esse ordiendum, pater. WEISIVM itaque, ab enunciatione orsum, nescio, qua ratione defendere queas. Notio dicitur alias quoque *idea*, *conceptus*, *simplex apprehensio* itemque *perceptio*, etc. Dum vero notionem per repraesentationem obiecti in mente definimus; quaeri poterat, quid per repraesentationem nobis velimus. *Repraesentationem* autem definimus per assimilationem eorum, quae sunt extra ens in eodem. Hanc definitionem exemplis repraesentationis in speculo, in imagine, in statua denique, illustrabimus in commentationibus nostris. Conf. HAGEN *de methodo mathem.* p. 153. Alii alio modo ideam siue notionem definiendam putant; alii, *ideae* vocabulum tam clarum esse, existimant, ut definitio-

ne

ne nulla indigeat. Cel. HOLLMANN definit cum SYR-
BIO *ideam* per exemplar rei in cogitante, vid. *Institut. Log.*
p. 85. Obserues denique velim, nos, cum *ideam* definimus
per repraesentationem obiecti, *sine affirmatione et negatione*,
confutatum ire illos, qui negant dari *ideam*, in qua nihil
vel affirmetur, vel negetur. Conf. CROVSZII *Log* p. 8.
Equidem non negauerim, simplicem obiecti apprehensio-
nem in casibus per pluribus coniunctam esse cum affirmatio-
ne et negatione. A teneris enim, quod aiunt, vnguiculis
consueuimus immediate a perceptione de re percepta iudi-
cium ferre. Quo fit, vt, cum rem aliquam animo nobis
repraesentamus, eodem fere tempore de eadem iudicandi
ratiocinandi que habitum nobis comparemus. Exinde au-
tem non conficitur, nullam omnino dari notionem siue
perceptionem simplicem, in qua nihil vel affirmetur, vel
negetur. Sed de his plura coram.

§. 63. Per experientiam deprehendimus, nos
quaedam ita percipere siue repraesentare nobis, vt
possimus ea ab aliis rebus internoscere.

Sic e. gr. quando colorem rubrum percipis; tunc il-
lum ita percipis, vt possis illum a nigro, albo, coeruleo, etc.
distinguere.

§. 64. Cum rem quampiam ita percipimus vel
nobis mente repraesentamus, vt eam possimus ab
aliis rebus discernere: tunc dicimur eius rei, quam
ab aliis distinguimus, gaudere *notione* siue *idea clara*.
Vt ita *idea* siue *notio clara* nihil aliud sit, quam eius-
modi repraesentatio rei, vi cuius possumus rem re-
praesentatam ab aliis rebus dignoscere.

Sic *ideam* claram coloris nigri habes, cum colorem ni-
grum potes ab albo et aliis coloribus discernere. *Idea* item
clara odoris rosae gaudes, cum poteris odorem rosae ab
odore vel hyacinthi vel alius cuiusdam floris distinguere.

§. 65. Hinc intelligis, hoc clariorem esse *ideam*,
quo plura potes in obiecto repraesentato distinguere.

Clarior e. gr. fit *idea* auis, in aere volitantis, quanto
propius accedit illa visui, vt distingui possit ab alia specie
auium.

§. 66. *Ad claram ideam siue notionem alicuius rei obtinendam requiritur usus sensuum, cum attentione coniunctus. Demonstr.* Cum enim tum demum claram alicuius rei notionem siue ideam possideas, cum potes rem repraesentatam ab aliis rebus internoscere (§. 64.); ad id vero, ut rem repraesentatam ab aliis rebus discernimus, requiratur modo, ut sensus adhibeantur cum attentione (per exper.): palam est, ad claram ideam siue notionem alicuius rei obtinendam requiri usum sensuum cum attentione coniunctum.

§. 67. *Hoc itaque clarior euadet idea, quo pluribus sensibus rem quamquam perceperis. Demonstr.* Hoc est clarior idea, quo plura potes in obiecto repraesentato distinguere (§. 65.) Cum vero sine dubio in obiecto plura distinguamus, si pluribus sensibus vnam eandemque rem perceperimus, quam si paucioribus: intelligitur, hoc clariorem alicuius rei euadere ideam, quo pluribus sensibus aliquam rem usurpaueris.

Hinc regulâ philosophorum: Ad tot sensus res, quam clarius vis percipere, est redigenda, ad quot redigi potest. Quam quidem regulam, legimus, Isaacum obseruasse. Hic, ut Iacobum ab Elauo distingueret, omnes, quos poterat, adhibebat sensus, auditum scilicet, tactum et olfactum. Fallebatur tamen, quia visum, praecipuum omnino sensum, adhibere non poterat. Hactenus de idea clara.

§. 68. Quemadmodum, experientia edocti, nouimus, nos quaedam ita nobis repraesentare, ut possimus ab aliis rebus eadem discernere (§. 63.): ita quoque, eadem magistra, scimus, nos saepenumero reuera rem aliquam repraesentare nobis quidem, sed ita, ut eandem nequeamus ab aliis rebus sufficienter discernere.

Hanc experientiam Cel. BÜLFINGERVS in *Epistolis Amocacis de Harmonia praestabilita*, §. 6. sequentibus verbis confir-

confirmat: *Statue te, inquit, in medio centum oratorum, in ambitu circuli aequalibus intervallis distributorum, et voce alta, sed aequali, sermones habentium. Percipies omnium voces, nulla enim ratio est, cur alteram magis, quam alteram, percipias, et nihil tamen intelliges.* (i. e. non poteris loquelam Sempromii a voce Titii dignoscere.) *Fac, ut unus eorum utatur tuba stentorio, et reliqui pergant, ut antea, vel impone reliquis silentium, aut iube, ut submisso admodum loquantur, centesimus vero pergat alta, ut prius, voce, percipies clare, quae dicit.* (i. e. distinguere centesimi vocem ab aliorum vocibus poteris.) Plura exempla, quae euincunt, nos saepius rem percipere, et tamen nihil posse in re percepta distinguere, in praefectionibus ipsis adferemus.

§. 69. Eiusmodi repraesentatio, qua rem repraesentatam non possumus ab aliis rebus discernere, dicitur *idea* siue *notio obscura*.

Tales sunt notiones illorum, qui in statu lethargi versantur, item infantum, recens natorum, hominumque bene poterum.

§. 70. *Vides nunc, ideam siue notionem recte distinguere in ideam claram et obscuram. Demonstr.* Cum enim per experientiam deprehendamus, nos quaedam ita nobis repraesentare, ut ab aliis rebus possimus dignoscere (§. 63.); nonnulla autem ita, ut plane non possimus ab aliis rebus discernere (§. 68.); cuiusmodi autem repraesentatio, qua rem quampiam possumus ab aliis rebus internoscere, dicatur *clara idea* (§. 64.); eiusmodi contra repraesentatio, qua rem repraesentatam non possumus ab aliis rebus discernere, dicatur *obscura idea* (§. 69.); palam est, dispefci recte ideam in claram et obscuram.

Dari vero gradus obscuritatis, itidem hinc patescit. Hoc clarior fit ea, quo plura quis in obiecto distinguit (§. 65.). Fieri itaque potest, ut Caius in re quampiam plura, ope sensuum, distinguat, quam Titius. Tunc Titius, in relatione ad Caii ideam, habebit ideam obscuram. Sed haec obscuritas dicitur *relativa*. Obscuritas autem *absoluta* idearum in eo consistit,

quia

cum non quidem
sive aut possunt
§. 71. H
mes, alteri
ret. de qua
Quo ipso
obscurotatem
in se esse
§. 72. A
magis. Pon
mes obsecu
que nihil di
obiecto A;
quam aliter
Si vero ob
terius cuius
obiectis di
rerum extr
distinguer
bus intelli
claram (§
euarat el
§. 73.
claras fier
Obsecu
quocumq
aliquam no
tationibus
et nico a
§. 74.
mas, n
aut char
groscent
praesent

cum rem quidem nobis repraesentamus, sed illam rem *pro-*
fusus non possumus ab aliis rebus distinguere.

§. 71. Hinc intelligitur, cauendum esse, ne existi-
mes, alteri statim quoque esse obscuram ideam eius
rei, de qua tu obscuram nullamque claram habes.

Quo ipso patet, praecipitanter nimis iudicare illos, qui
obscuritatem suo ingenii modulo mensi, id omne obscurum
in se esse, clamitant, quod ipsi non capiunt.

§. 72. *Idea obscura fit clara ope attentionis. De-*
monstr. Ponas, te obiecti A habere ideam obscuram;
tunc obiectum A ab aliis rebus non dignoscas, in eo-
que nihil distingues (§. 69.). Fac vero, te attendere
obiecto A; tunc obiecti A magis tibi conscius eris,
quam alterius cuiusdam obiecti (per defn. *Attent.*).
Si vero obiecti A tibi magis conscius eris, quam al-
terius cuiusdam obiecti; tunc obiectum A ab aliis
obiectis distingues. *Conscii enim* dicimur nobis esse
rerum extra nos positarum, cum eas ab aliis rebus
distinguere valemus. Cum obiectum A ab aliis re-
bus nostri dignoscere; tunc obiecti A habeas *ideam*
claram (§. 64.). E attentione efficitur, vt idea obscura
euadat clara.

§. 73. Hinc conficitur, neglecta attentione ideas
claras fieri obscuras.

Obscuritatis adeo causam non immerito plerumque
quaerunt philosophi in mente nostra ipsa, cum scilicet rem
aliquam non attente satis consideramus; id quod accidit
hominibus, affectu abreptis, in meditatione alia occupatis,
aut vnico actu nimis multa sibi repraesentantibus.

§. 74. Cum rem aliquam ita nobis repraesenta-
mus, vt eam ab aliis rebus possimus discernere: tunc
aut characteres notasque, ad rem ab aliis rebus di-
gnoscendam spectantes, possumus sigillatim nobis re-
praesentare, aut minus.

Fac e. gr. Caium sibi mente repraesentare *legem*; tunc fieri potest, ut (aius non modo discernat utrumque *legem* ab aliis rebus, sed notas quoque characteristicas sigillatim sibi repraesentet, eisdemque speciatim enumerare queat, quibus *lex* ab omnibus aliis rebus distinguatur. Fac porro, Titium colorem rubrum sibi repraesentare; tunc illum quidem ab aliis rebus discernet, sed characteres et notas sigillatim sibi mente sistere non poterit, quibus color ruber ab omnibus aliis rebus discernatur.

§. 75. Eiusmodi repraesentatio, qua non modo rem repraesentatam ab aliis rebus discernimus, sed notas quoque characteristicas, quibus res repraesentata ab aliis rebus discernatur, speciatim nobis repraesentamus, eisdemque mente distinguimus, dicitur *notio* siue *idea distincta*, quae nihil aliud est, quam repraesentatio notarum rei alicuius characteristicarum.

Sic e. gr. Caius notionem distinctam *legis* mente sibi format, cum nouit, legem esse normam, secundum quam quis actiones suas conformare obligatur. Hic enim Caius sigillatim sibi mente repraesentat speciatimque enumerat characteres, quibus *lex* ab aliis rebus discernatur.

§. 76. Eiusmodi repraesentatio, qua rem quamdam ab aliis obiectis possumus quidem discernere, sed notas nullas siue characteres possumus nobis sigillatim repraesentare, dicitur *notio* siue *idea confusa*.

Sic colorem rubrum discernere quidem potes ab aliis rebus. Cum vero, experientia teste, characteres nullos sigillatim tibi mente repraesentare possis, quibus color ruber ab aliis rebus dignoscatur; coloris rubri habes ideam confusam.

§. 77. *Idea siue notio clara recte diuiditur in ideam distinctam et confusam. Demonstr.* Cum rem repraesentatam ab aliis rebus discernimus, idea gaudemus clara (§. 64.) Quia vero, quum rem ab aliis discernimus, aut ita eandem distinguimus ab aliis, speciatim

enarrare

enarrare queamus, aut minus (§. 74.): patet, nos cum idea gaudemus clara, aut speciatim notas rei repraesentatae characteristicas nobis posse repraesentare, aut minus. Eiusmodi repraesentatio, qua notas et characteres speciatim nobis repraesentamus, quibus res repraesentata ab aliis rebus discernatur, dicitur *idea* siue *notio distincta* (§. 75.). Eiusmodi autem repraesentatio, qua notas characteristicas sigillatim nobis repraesentare non possumus, dicitur *idea* siue *notio confusa* (§. 76.). E. recte ideam claram in distinctam et confusam dispertiri patet.

Sunt, qui ideas claras et distinctas pro synonymis habent, sine dubio significatione grammatica harum vocum decepti. Ex dictis autem patet, et **CARTESIVM** et **LEIBNITIVM** non sine ratione sufficiente claram ideam in distinctam et confusam distinxisse. Quae enim in se diuersa sunt, diuersis quoque terminis enuncitari debent.

§. 78. Cum ideam distinctam de obiecto quodam habes; tunc de notis characteristicis, obiectum illud totale constituentibus illudque ab aliis rebus discernentibus, habes ideam claram. Cum vero de obiecto quodam habueris ideam confusam; tunc de notis characteristicis, obiectum repraesentatum constituentibus, illudque ab omni alia re discernentibus, habes ideam obscuram. *Demonstr.* Cum alicuius rei ideam siue notionem distinctam habueris; tunc potes notas characteristicas, rem repraesentatam constituentes illamque ab aliis rebus discernentes, sigillatim tibi repraesentare easdemque distinguere (§. 75.) Si vero quid potes ab alio distinguere; tunc idea gaudes clara (§. 64.). E qui obiectum aliquod *distincte* sibi repraesentat, de notis siue characteribus, obiectum repraesentatum constituentibus, claras possideat ideas, necesse est. Porro, cum

ideam habueris confusam alicuius obiecti; tunc notas, obiectum repraesentatum constituentes illudque ab aliis rebus discernentes, non potes sigillatim tibi repraesentare easdemque distinguere (§. 76.); repraesentatio vero, qua quid ita tibi mente fistis, vt non possis idem ab aliis rebus internoscere, dicitur *idea obscura* (§. 69.). E. qui rei, alicuius habet ideam confusam, de notis, rem istam constituentibus, habebit ideam obscuram.

Hinc intelligis, quid sit, quod philosophi distinctionem perceptionis totalis ex claritate perceptionum partialium, aiant, oriri; item, quod iidem ideam confusam obiecti totalis, affirmant, ex obscuritate idearum partialium ortum trahere. Porro hinc planum fit, crescere distinctionis gradum, crescente claritate in perceptionibus partialibus.

§. 79. *Hinc intelligis, attentionem ad ideas distinctas acquirendas vel in primis facere. Demonstr.* Cum enim, si rei cuiusdam volueris habere ideam distinctam, notas eius rei clare tibi repraesentare debeas (§. 78.); ad claram autem ideam acquirendam fit necessaria attentio (§. 72.): palam est, attentionem itidem requiri ad ideas distinctas acquirendas.

§. 80. *Si distinctam obiecti notionem habueris; tunc illam poteris per voces cum altero communicare. Demonstr.* Cum distinctam obiecti cuiusdam notionem habes; tunc characteres et notas rei sigillatim tibi potes repraesentare (§. 75.). Cum vero hi characteres peculiaribus gaudeant suis nominibus; intelligis, eosdem posse enumerari aliis et per terminos indicari.

Praecipuum hoc criterium notionis distinctae existimo, si quis ea, quae cogitat distincte, speciatim enumerare potest. Fit quidem multis de causis, vt nonnulli, distinctis licet gaudeant notionibus, vel plane non, vel difficulter certe, viua voce sensa animi exprimere possint. At huius quidem rei rationem

nem dedi in programmate, *de erudiis, qui sensa animi exprimere nesciunt.* Vitemb. 1734 Fac, e. gr. Caium distincta notione *spei* gaudere. Tunc quaesitus, quomodo *spes* ab aliis affectibus differat; enumerare poterit notas, affectum *spei* ab aliis affectibus discernentes.

§. 81. *Quidquid nobis sensibus repraesentamus, id confuse nobis repraesentamus, ut adeo philosophi recte affirmant, repraesentationes sensuales, qua tales, esse confusas.* *Demonstr.* Sensus nobis repraesentant res existentes (per exper.) Quaecumque vero existunt, ea sunt variis multiplicibusque circumstantiis, vel temporis, vel loci, vel personae, characterem distinctivum non constituentibus, inuoluta. Hinc vides, quid sit, quod sensus, nimis multa nimisque composita simul repraesentantes, notas distinctivas sigillatim nobis non fiant. Repraesentatio, qua notas rei repraesentatae characteristicas sigillatim nobis sistere non possumus, dicitur *confusa* (§. 76.) E palam est, quidquid nobis sensibus repraesentamus, id nobis repraesentamus confuse.

Sentis naribus e. gr. odorem rosae, sentis oculis colorem nigrum, audis sonum campanae; sed cum odorem rosae, tum colorem nigrum, sonum item campanae, confuse tibi repraesentas. Non enim notas et characteres sigillatim tibi repraesentare potes, per quos odor rosae ab odore hyacinthi; itemque color niger ab albo distinguatur.

§. 82. *Criterion notionis confusae est, cum eam per voces cum aliis communicare non possumus.* *Demonstr.* Cum is, qui confusam rei cuiusdam habet notionem, eius rei notas et characteres *obscure* sibi repraesentat (§. 78.); in obscura autem repraesentatione plane nihil distinguere queamus (§. 69.); manifestum est, eum, qui confusam rei cuiusdam notionem habet,

notas rei repraesentatae characteristicas alteri sigillatim enumerare non posse. Si enim enumeraret notas, eas distingueret. Vt itaque recte criterium notionis confusae constituamus id, cum quis eam ope terminorum alteri explicare nequit.

Fac, e. gr. te rogatum, vt enarres notas characteristicas, quibus odor rosae ab odore aliorum florum differat, easdem enarrare non posse; tunc certissime tibi persuadere potes, te habere notionem confusam odoris rosae. Idem quoque accidit iis, qui possunt quidem colorem album a nigro discernere; caeco autem nato non possunt ope verborum explicare distincte, quomodo albus color a nigro internosci debeat.

§. 83. Hinc est, vt, si cum altero debet communicari idea confusa, obiectum, cuius habetur notio confusa, alterius sensibus obiiciatur siue illi ostendatur.

Si quis e. gr. numquam odorem rosae naribus percipisset, et alter odoris huius ideam in altero excitare velit: tum rosa esset alterius naribus offerenda. Sic in animo eius excitabitur odoris rosae idea confusa. Verbis enim numquam efficias, vt alter, quomodo odor rosae ab aliis odoribus distinguatur, distincte scire queat.

§. 84. Ex his denique intelligi potest, quid sit lumen mentis humanae, et quid sibi velit locutio ista: *Oritur lumen in mente mea.*

§. 85. Per *lumen*, in mundo obuium, intelligitur illud, quod efficit, vt obiecta externa circumiecta a se inuicem distinguere possimus.

§. 86. *Lumen itaque mentis humanae consistit in statu clararum et distinctarum idearum. Demonstr.* Cum mens in statu clararum vel distinctarum idearum versetur; tunc ipsa res repraesentatas distinguere potest (§. 64.) Adeoque status idearum clararum et distinctarum

etarum absoluit id, quod vocamus lumen mentis humanae (§. 85.)

Oriri itaque 1) lumen in mente nostra patet, cum vel ex obscuris ideis fiunt clarae, vel ex claris distinctae. 2) Vides hinc, crescente cognitione rerum clara distincta, crescere lumen mentis. 3) Existimari hinc potest, in quoniam consistant tenebrae mentis. Cum scilicet mens in obiectis perceptis nihil distinguere potest; tunc ipsi tribuimus *tenebras*. Iam vero, cum in statu notionum obscurarum alterum ab altero distinguere nequeamus (§. 69.): patet, statu obscurarum idearum absolui tenebras mentis.

§. 87. Per experientiam deprehendimus, nos, cum notas rei cuiusdam características nobis repraesentamus, aut omnes notas nobis sistere, quae sufficiunt, ad rem repraesentatam, ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore discernendam, aut tantummodo quasdam, quae non sufficiunt ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore distinguendam.

§. 88. Eiusmodi repraesentatio, qua notas sufficientes ad rem repraesentatam ob omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore discernendam, sigillatim mihi mente sisto, dicitur *notio completa*. Eiusmodi vero repraesentatio, qua quasdam tantum notas, nec sufficientes illas ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore distinguendam, dicitur *notio incompleta*.

Si e. gr. de spiritu has notas características allegaueris, quod sit α) substantia, β) intellectu praedita, γ) voluntate praedita; tunc recensentes notas características, spiritum ab aliis rebus discernentes, adeoque formas tibi notionem spiritus *distinctam* (§. 75.). Quia vero hae notae características, de spiritu recensitae, eiusmodi sunt, ut sufficiant ad spiritum ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore distinguen-

dum; nihil enim, praeter spiritum, est intellectu et voluntate praeditum: vides, te notionem spiritus habere *distinctam completam*. Fac vero, te notas tantum quasdam de Deo recensere, e. gr. Deus est substantia intelligens; tunc habes notionem Dei *incompletam*. Sunt enim notae hae characteristicae non sufficientes ad Deum ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore discernendum. Anima enim nostra itemque angelus est etiam substantia intelligens.

§. 89. *Idea distincta recte diuiditur in completam et incompletam. Demonstr.* Idea distincta est repraesentatio eiusmodi, qua notas characterificas, quibus res repraesentata ab aliis rebus dignoscitur, sigillatim nobis mente sistimus (§. 75.). Cum vero per experientiam deprehendamus, nos aut omnes notas, quae sufficiunt, ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus in omni casu et statu, distinguendam, nobis repraesentare, aut saltem quasdam notas, quae non sufficiunt, ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus, in omni casu et statu, discernendam (§. 87.); eiusmodi autem repraesentatio, qua notas, ad rem repraesentatam, ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore, internoscendam, sufficientes nobis repraesentamus, dicatur *idea completa* (§. 83.); eiusmodi autem repraesentatio, qua nonnullas tantum notas, ad rem repraesentatam, ab omnibus aliis rebus discernendam, insufficientes, nobis mente sistimus, dicatur *idea incompleta* (§. 88.): intelligitur, ideam distinctam recte diuidi in completam et incompletam.

LEIBNITIVS quidem omnem ideam distinctam, putauit, esse completam. At WOLFIVS secessione hic a LEIBNITIO facta, ideam distinctam distinxit in completam et incompletam, idque iure meritoque optimo.

§. 90. Experientia docet, nos, cum notas characterificas,

rísticas, rem repraesentatam constituentes, sigillatim nobis repraesentamus; aut rursus posse novos characteres harum notarum nobis speciatim repraesentare, aut minus.

Sic e. gr. si tibi notionem *spiritus* formaueris distinctam; tunc potes notas siue characteres, *spiritum* ab omnibus aliis rebus distinguentes, tibi sigillatim mente sistere, dum nosti, *spiritum* esse 1) *substantiam*, 2) *intellectu* praeditam, 3) *voluntate* gaudentem. Harum notarum, quibus *spiritum* ab aliis rebus internoscis, aut nouas rursus notas allegare potes, aut minus, i. e. aut nosti rursus, quid sit *substantia*, *intellectus*, itemque *voluntas*, aut non nosti.

§. 91. Si obiectum A ita nobis repraesentamus, ut non modo notas characteristicas, quibus obiectum A ab aliis rebus discernitur, speciatim enumerare queamus, sed nouas quoque notas notarum nobis sigillatim mente sistamus, tunc dicimur obiecti A gaudere *idea adaequata*. Sin minus id possumus: tunc dicimur eiusdem habere ideam *inadaequatam*.

§. 92. Vnde intelligitur, *ideam distinctam recte diuidi in adaequatam et in inadaequatam*. Demonstr. Cum *idea* gaudemus distincta; tunc notas characteristicas speciatim nobis repraesentare possumus (§. 75.). Cum vero notas characteristicas rei cuiusdam nobis repraesentamus: tunc aut harum notarum characteristicarum nouas rursus notas allegare possumus, aut minus (§. 90.) In illo casu habes *ideam adaequatam*, in hoc *inadaequatam*. E. *idea* distincta distincta diuiditur recte in *adaequatam* et in *inadaequatam*.

§. 93. Quo longius itaque in enumerandis et allegandis nouis notarum notis potes progredi, hoc fit adaequator *idea* (§. 92.).

§. 94. *Idea adaequata oritur ex idea distincta notarum characterificarum. Demonstr.* Cum adaequata gaudemus idea; tum notarum characterificarum notas possumus nobis sigillatim repraesentare eademque enumerare (§. 92.). Si vero notas rei possumus nobis sigillatim repraesentare, tunc rei ideam habemus distinctam (§. 75.). E. ideam adaequatam tum acquirimus, cum notarum characterificarum idea distincta gaudemus, siue, quod idem est, idea adaequata oritur ex idea distincta partium siue notarum characterificarum.

§. 95. *De omnibus rebus ideas adaequatas formare nobis non possumus. Demonstr.* Cum adaequata idea oriatur ex idea distincta notarum characterificarum, obiectum totale constituentium (§. 94.); de omnibus autem rebus ideas distinctas formare nobis nequeamus, quia obiecta, sensibus exposita, confuse nobis repraesentamus (§. 81.): manifestum est, omnium rerum adaequatas ideas formari non posse.

§. 96. *Formatio idearum adaequatarum dicitur philosophis analysi notionum.*

Dicitur autem formatio idearum adaequatarum ideo *analisi notionum*, quia si formas ideas adaequatas, partes siue notas rei repraesentatae rursus in suas partes siue notas resoluimus (§. 91.) more anatomicorum, qui corpus humanum in suas soluunt partes, et partes rursus in partes dissecant, minima quaeque sollerter pertentantes.

§. 97. *In analysi notionum non possumus in infinitum progredi. Demonstr.* Cum ad ideas plene adaequatas mens hominum pertingere nequeat, et in idearum adaequatarum formatione limites quasi nobis constituentur (§. 95.); *analisi autem notionum absoluitur*

ur idearum
lan et, in
nam pro
Neque
progre
reterific
que chara
ad eundem
in quibus
licet; tunc
fama rific
fina autem
eoluerit
his eorum.
Hacten
modo ide
schemate

§. 9
lem ac
rialis e
sentate
Aqua
ideas
riam. C
fama ex
len sub
presen
re tunc
dificult
§. 9
id voc
E.
quam l

tur idearum adaequatarum formatione (§. 96.): palam est, in analysi notionum nos non posse in infinitum progredi.

Neque opus est semper, ut eo usque in notionis analysi progrediantur, quousque possumus. Cum 1) ad notas characteristicas in analysi notionum perveneris, quae sunt cuique clarae; non est, quod eas amplius retolvas. 2) Cum ad eiusmodi notas in notionum analysi perventum fuerit, in quibus ob simplicitatem suam nihil amplius discernere licet; tunc analysi notionum fitti poterit. 3) Cum finem fueris affecurus, cuius gratia instituitur notionum analysis; finis autem est vel explicatio, vel demonstratio: tunc in evolvendis notis characteristicis poteris subsistere. Plura de his coram.

Hactenus de differentia idearum formali siue de diversis modo ideas formandi. Quae differentia conspicua est in hoc schemate:

	Idea	
	clara	obscura
	distincta	confusa
1)	completa	incompleta
2)	adaequata	inadaequata

§. 98. Ad differentiam nunc notionum materialem accedimus. Est autem *differentia notionum materialis* ea, quae a materia earundem seu a re repraesentata desumitur.

Atque hoc respectu ideae a nonnullis distinguuntur in ideas *α) substantiarum*, *β) accidentium* siue *modorum* *γ) relationum*. Quam triplicem differentiam in praelectionibus ipsis sumus exposituri, aliam nunc idearum differentiam materialem subiungentes. Ideae scilicet, ratione obiecti siue rei repraesentatae optime dividi posse videntur in ideas *singulares* siue *individuales*, et in ideas *abstractas* et *universales*. Quae differentia ut rectius queat intelligi, ad sequentia attendi volo.

§. 99. Quidquid existit siue sensu percipimus, id vocamus *singulare* siue *individuum*.

E. gr. Haec mensa, hic Caius, quem video, hic Titius, quem loquentem audio, sunt *individua*.

§. 100. *Individuum omnimode est determinatum. Demonstr.* Quidquid sensibus percipimus, id variis nimisque multis circumstantiis inuolutam et vestitum obseruamus. Quod sub variis nimisque multis circumstantiis considerari potest, id uocamus *omnimode determinatum*. E. quidquid sensibus percipimus, id omnimode est determinatum, siue in eo ita iam omnia adsunt, ut non plures circumstantiae siue determinationes accedere queant, quamdiu debet manere haec res. Quidquid sensibus percipimus, est *individuum* (§. 99.). E. uides, individuum esse omnimode determinatum.

Sic e. gr. hic Caius, quem uides, est individuum. Occurrunt in hoc Caio tam multae circumstantiae et determinationes, quae efficiunt, ut Caius praecise sit hic Caius, ut non plures accedere queant, quamdiu debet esse hic Caius. Si enim vel minima accesserit determinatio, quae antea non aderat; tunc aliud individuum emergit.

§. 101. Intelligis nunc hinc 1) Quid sit, quod nonnulli individuum definiant per eiusmodi quid, quod non habet sui simile. Veteres appellabant individua, quorum unumquodque constat ex proprietatibus, quarum collectio numquam in aliquo alio eadem esse potest. PORPHYR. in *Isag. Cap. XXX. §. XVI.* 2) Uides, in quo consistat principium indiuiduationis. Est illud nihil aliud quam complexus omnium istarum proprietatum et determinationum, quae efficiunt, ut aliqua res praecise haec res sit, nec alia.

§. 102. *Idea individualis* est eiusmodi repraesentatio, qua individuum nobis mente sistimus, siue est repraesentatio rei cuiusdam existentis (§. 99.).

§. 103. *Idea individualis* sistit nobis nimis multas circumstantias omnimodasque determinationes. *Demonstr.*

Cum

Cum idea indiuidualis sit repraesentatio indiuidui siue rei existentis (§. 102.); indiuiduum autem omnimode sit determinatum (§. 200.): patet, ideas indiuiduales nobis sistere omnimodas determinationes.

§. 104. Quamuis vero indiuidua siue res singulares sub omnimodis circumstantiis vel determinationibus spectari possint (§. 100.), iisdemque alterum indiuiduum semper ab altero discernatur; per experientiam tamen deprehendimus, in nonnullis determinationibus similes esse res singulares, in nonnullis vero dissimiles.

§. 105. Quae indiuidua sunt similia, ad eandem classem referimus, quam *speciei* nomine appellamus. Recte hinc *species* definitur per similitudinem indiuiduorum.

Sic e. gr. sumas Caium, Titium, Sempronium, et plura alia indiuidua. Haec deprehendes, vel ratione aetatis, vel staturae, vel stirpis, vel pietatis, vel vestium, vel aliarum denique circumstantiarum, differre; in hoc vero perpetuo conuenire, obseruabis, quod corpore organico et anima rationali gaudeant, quodque adeo sint *homines*. Hinc classem entium constituimus, cui *hominis* nomen imponimus, atque hinc apparet, cur notio *hominis* speciem constituat.

§. 106. Hinc intelligitur, notionem speciei non ingredi, nisi quod indiuidua inter se communia habent.

§. 107. Quod si plures species inter se conferimus, easdemque obseruamus, in quibusdam determinationibus siue proprietatibus inter se similes esse; tunc illa similitudo specierum classem quamdam superiorem constituit, quae species illas sub se complectens *genus* vocatur.

Sic e. gr. homines constituunt certam entium speciem, item equi, leones, canes, etc. Hae omnes species, quamuis in
quam

quam plurimis inter se differant, in quibusdam tamen sunt similes et conueniunt. Id scilicet commune habent leones, boues, homines, canes etc. quod 1) *uiuant*, 2) quod *sentiant*, adeoque genus entium constituant, quod *animalis* fert nomen. *Animal* enim id omne vocatur, quod uiuit et sentit.

§. 108. *Notiones vniuersales* sunt notiones, quibus ea repraesentantur, quae rebus pluribus communia sunt.

Sic notio *hominis*, item notio *animalis* sunt notiones vniuersales, quia per ideam hominis sistitur nobis id, quod pluribus indiuiduis, e. g. Caio, Petro, Titio, Sempronio, etc. commune est, et per ideam animalis sistitur id, quod pluribus speciebus, e. gr. leoni, equo homini, commune est.

§. 109. *Notiones specierum et generum sunt notiones vniuersales.* *Demonstr.* Cum, qui notionem speciei habet, id sibi debeat repraesentare, quod pluribus indiuiduis commune est (§. 105.), et, qui notionem generis sibi format, id sibi repraesentet, quod pluribus speciebus est commune (§. 107.); eiusmodi autem notiones, quibus ea repraesentantur, quae pluribus rebus sunt communia, dicantur *notiones vniuersales* (§. 108.): palam est, notiones specierum et generum esse notiones vniuersales.

§. 110. *Notiones specierum et generum formantur abstractione.* *Demonstr.* Cum notiones specierum tibi formas; tunc eas tibi tantum repraesentare debes determinationes, in quibus indiuidua conueniunt (§. 105.), adeo quasdam determinationes in indiuiduo non debes simul considerare; eas scilicet omittis, in quibus indiuidua non perpetuo sunt sibi similia. Cum vnum absque altero consideramus, tunc dicimur *abstrahere*. E. qui vult notiones specierum sibi formare, ille debet illas sibi formare ope abstractionis. Porro cum notio-
nes

nes generum ita nobis formemus, vt eas tantum determinationes consideremus, in quibus species plures conueniunt. (§. 107.); facile pater, notiones generum formari tum, cum quasdam determinationes, in quibus species non conueniunt, omittimus. Quod cum fieri sine abstractione nequeat; manifestum est, notiones quoque generum formari per abstractionem.

§. III. *Notiones sunt vniuersales ex singularibus mediante abstractione. Demonstr.* Notiones vniuersales sunt notiones, quibus ea repraesentantur, quae rebus pluribus sunt communia (§. 108.). Notiones autem individuales siue singulares sunt, quibus indiuiduum, adeoque res omnimode determinata (§. 100.) nobis sistitur (§. 102.); ex notionibus itaque singularibus fieri tum vniuersales, pater, cum quasdam determinationes, in indiuiduo occurrentes, omittis, easque tantum consideras, quae sunt similes. Cum vero quasdam determinationes, in perceptione indiuidui obuias, non consideramus, similesque tantum nobis repraesentamus: tunc dicimur ab iis, quas non consideramus, *abstrahere*. Hinc est, vt notiones vniuersales ex singularibus fieri mediante abstractione, affirmemus. Poterat haec propositio ita quoque demonstrari. Notiones generum et specierum sunt notiones vniuersales (§. 109.); iam vero notiones generum et specierum formantur abstractione (§. 110.): manifestum hinc est, notiones vniuersales formari ope abstractionis.

Hinc factum est, vt philosophi notiones vniuersales vocent quoque *abstractas*. Tales sunt notiones *hominis, substantiae, entis*, etc.

§. 112. *Ex praestructis intelligis nunc, genera et species non existere, nisi in indiuiduis. Demonstr.*
Quid-

Quidquid existit, id vero omnimode determinatum, et multiplicibus variisque circumstantiis inuolutum est (per experient.). Cum vero notio *speciei* non omnimodas determinaciones sub se comprehendat, sed eas tantum, quae in indiuiduis sunt similes (§. 105.); consequens est, vt species non actu existat, siue, vt **WOLFIVS** enunciat, *ens, cui ea sola insunt, quae notioni speciei respondent, existere nequeat.* Quia vero notionem speciei nihil ingredi potest, nisi quod indiuidua communia habent (§. 106.), adeoque omnia ea, quae in specie continentur, in singulis indiuiduis dantur; palam est, species non existere, nisi in singulis indiuiduis. Porro cum generis notio ea comprehendat, quae sunt speciebus communia (§. 107.) species autem non existat, nisi in indiuiduis (per demonstrata): rursus oppido patet, genus non existere, nisi in indiuiduis.

Sumas e. gr. notionem *hominis*, tamquam speciei. Ad eam constituendam requiruntur hae determinaciones, 1) corpus organicum, 2) cum eo connexa anima rationalis. Nul- lum autem actu existit ens, quod tantum has duas determinaciones in se comprehendat, praetereaque nullas, quia indiuidua ista, quae hominum classẽ constituant, pluribus aliis determinationibus gaudent ad notionem *hominis*, qua talis, constituendam non pertinentibus.

§. 113. Hinc vides 1) omnibus singularibus inesse vniuersalia, genera enim et species existunt in indiuiduis (§. 112.), notiones autem generum et specierum sunt vniuersales (§. 110.). E. omnibus indiuiduis siue singularibus inesse vniuersalia, patet. 2) Recte affirmari indiuiduum esse fundamenta generis et speciei.

§. 114. *Plus est in indiuiduis, quam est in specie.*
Demonstr. Cum in indiuiduis omnimodas deprehenda-

mus

mus determinationes et circumstantias (§. 100.); notionem autem speciei eae tantum determinationes ingradientur, quae in indiuiduis sunt perpetuo similes (§. 106.): facile vides, ad notionem speciei non omnes determinationes, quae sunt in indiuiduo, requiri, sed tantum similes, et inter se conuenientes. Ex quo intelligitur, plus esse in indiuiduis, quam est in specie.

Sic e. gr. in his indiuiduis, Petro, Caio, Titio, omnimodas determinationes et proprietates animaduertis. Potes in Petro aetatem, staturam, vestes, eruditionem, locum, in quo commoratur, et plura alia, quae efficiunt, vt Petrus sit Petrus, considerare; quae vero omnes determinationes sunt in specie, scilicet in notione hominis. Ad hanc enim formandam nihil requiritur amplius, quam anima rationalis, cum corpore organico coniuncta.

§. 115. *Plus est in specie, quam in genere. Demonstr.* Cum notionem generis determinationes constituent, quae in specie tantum sunt similes (§. 107.): patet, non omnes determinationes, in specie occurrentes, requiri ad notionem generis constituendam. Adeoque plures, vides, determinationes reperiri in specie, quam in genere.

Sic e. gr. plures requiruntur determinationes ad notionem hominis, tamquam speciei, constituendam, quam, ad notionem animalis, tamquam generis. Ad hominis enim notionem non modo requiritur *vita* et *sensio*, sed quoque *anima rationalis*, cum corpore organico connexa. Ad notionem autem animalis requiritur *vita* et *sensio*. Plura itaque, patet adesse debere in specie, quam in genere.

§. 116. Ex his intelligis nunc, quid sit, quod philosophi aiant, 1) a determinata specie non concludi debere ad genus, 2) genus cum sua specie non posse reciprocari, 3) non omne id, quod repugnat speciei, ideo

ideo repugnare generi, quamuis, quod repugnat generi, idem repugnet quoque speciei.

Haec vltima assertio, familiaris philosophis, vel ideo notanda est, quod contra hanc in controuersis recentioribus identidem peccatum, memini: id quod in praelectionibus cumulatius demonstratum dabimus. Sic e. gr. repugnat homini, tamquam speciei, *irrationale* esse. Ideo vero nondum repugnat animali in genere. Contraria autem ratione concludere possum, repugnat animali in genere, sine sententia esse: E. etiam homini. Rationes autem harum positionum, quas tamquam confectaria, ex praestructis deduximus, reddemus coram. Ceterum ex his omnibus vides, quomodo intelligi debeat regula illa, a nonnullis philosophis recentioribus ita enunciata: Quo minorem habet idea comprehensionem, eo maiorem habet extensionem. *Comprehensionem* autem vocat auctor artis cogitandi illam considerationem determinationum siue circumstantiarum, quae ad ideam aliquam constituendam concurrunt. Cum vero quoque consideretur subiectum, cui illae determinationes attribui possint, hoc subiectum vocat *extensionem*. Regula itaque haec hoc sibi vult: In quacumque idea pauciores adsunt determinationes, illa idea potest ad plura subiecta extendi, quam ea, in qua sunt plures. E. gr. idea *Petri* comprehendit omnimodas et multiplices determinationes; hinc est, vt idea *Petri* non possit extendi et applicari ad alia subiecta. Idea vero *hominis* non comprehendit tam multas determinationes, quam idea *Petri*; hinc idea *hominis* latius patet et ad plura extenditur. Idea *animalis* pauciores porro comprehendit determinationes, quam idea *hominis*; hinc idea *animalis* ad plura applicari potest, quam conceptus siue idea *hominis*. De his plura in commentationibus.

§. 117. Determinationes illae, quibus vna species ab alia sub eodem genere differt, vocantur *differentia specifica*.

Sic e. gr. *rationale* esse est differentia specifica hominis; per rationalitatem enim homo ab omnibus aliis speciebus, ad idem genus relatis, potest distingui, e. gr. ab equis, leonibus, canibus, quae omnes species sub eodem genere, scilicet conceptu *animalis*, comprehenduntur.

§. 118. *Ex his omnibus nunc patescit, ideas vel formari per sensationem, vel per abstractionem. Demonstr.* Cum ideæ, ratione obiecti, sint vel indiuiduales, vel vniuersales (§. 89.), idea autem indiuidualis per sensationem formetur (§. 99. 102.); ideæ vero vniuersales acquirantur abstractione (§. 111.): ideas omnes, patet, vel per sensationem formari, vel per abstractionem.

Additur a nonnullis tertius modus ideas formandi, per *arbitrariam scilicet combinationem*. Nimirum, quemadmodum ad notiones abstractas peruenimus, omittingo nonnulla, per quæ indiuiduum est omnimode determinatum: ita quoque determinationes cogitando combinare possumus, quæ sunt diuersæ, et a se inuicem separatae, et, quod hoc modo est determinatum, alio modo possumus determinare. Sic e. gr. si notionem *intellectus perfectissimi*, item *montis aurei* tibi formas; tunc illam formas per arbitriam combinationem. Cum enim iam noris, quid sit *intellectus*, item, quid sit *perfectissimum*; tunc ita has ideas cogitando coniungis, ut vna prodeat scilicet notio *intellectus perfectissimi*. De his notionibus, per arbitriam combinationem formatis, hoc velim obserues. Si vis nosse, num notiones per arbitriam combinationem formatae, sint possibiles, adeoque verae; tunc ad idearum, quæ coniunguntur, nexum attendendum. Si ideæ, quas combinas, sibi contradixerint; tunc notiones sunt impossibiles, e. gr. notio *reipublicæ Atheorum, mundi aurei, ligni ferrei*. Si vero non repugauerint inter se; tunc dicuntur notiones possibiles, notio *intellectus perfectissimi*.

Hæc de triplici methodo notiones formandi. Nunc paucis adhuc de eo, quomodo ideæ meliorentur et deteriorentur, (*sit venia verbis barbaris,*) acturi sumus.

§. 119. *Ideæ meliorantur, si ex ideis obscuris sunt claræ, et ex claris distinctæ.*

§. 120. *Ideæ meliorantur potissimum attentione. Demonstr.* Ideæ sunt claræ ex obscuris, et ex claris sunt distinctæ, ope attentionis (§. 72. 79.). Atqui

vero, cum ideae meliorentur tunc, cum ex ideis obscuris fiunt clarae, et ex claris distinctae (§. 119.): patet, ideas meliorari ope attentionis.

Ad meliorandas ideas vel maxime conducit quoque crebrior repetitio, siue, si saepius nobis rem repraesentauerimus. Quo enim crebrius iteraueris repraesentationes, eo fiunt clariore, adeoque meliorantur (§. 119.)

§. 121. Deteriorari itaque ideas, ex his intelligitur: 1) neglecta repetitione et repraesentatione iterata, 2) neglecta attentione, et 3) quando rem non factis diu nobis repraesentamus. De quo plura in scholis nostris.

CAPVT II.

DE

VSV VOCVM SIVE TERMINORVM CIRCA NOTIONES.

§. 122.

QVAS nobis formamus notiones, cum aliis communicare solemus per *voces*. Cautione hinc opus est circa voces, ne vel aliis obscuri fiamus, vel plane non intelligamur. Logicae itaque officium est, vt, eadem ratione, qua conceptus siue ideas nostras in veritatis cognitione dirigit, regulas exponat, ad quas, oportet, conformentur, si ea, quae cogitamus, indicare rite voluerimus.

§. 123. *Voces* nihil sunt aliud, quam signa, sono articulato prolata, mentis nostrae conceptus indicantia. *Signum* autem id omne vocatur, quod praeter sui ideam excitat in animo simul ideam alterius rei. *Voces*,

ees, quibus notiones indicantur, dicantur alias quoque *termini*.

Verba et *voces* sunt distinguenda a se inuicem, secundum nonnullos. Verba sunt signa, quae sono articulado proferri possunt, et comprehendunt quoque ea, quae scripta sunt. *Voces*, vero ad sonos, actu prolatos, eosque articulatos extendi constat.

§. 124. *Voces sunt signa conceptuum arbitraria. Demonstr.* Per experientiam discimus, eosdem conceptus a diuersis genibus per diuersas voces indicari. Ex quo intelligitur, inter voces, tamquam signa conceptuum (§. 123.), et inter conceptus ipsos, tamquam res signatas, nullum reperiri nexum necessarium. Eiusmodi autem signa, quae nullam habent nexum necessarium cum re signata, dicuntur *signa arbitraria*. Vt ita manifestum hinc fiat, voces esse signa conceptuum arbitraria, siue, ab arbitrio nostro dependere, qua quemque conceptum voce designare velimus.

§. 125. *Intelligere mentem alterius* dicimus, cum eosdem conceptus cum alterius verbis coniungimus, quos alter cum iisdem coniungit.

§. 126. Cum ad alios verba facimus; tunc ideo voces adhibemus, vt alii, cum quibus loquimur, nos intelligant.

Hanc propositionem, quam nemo non vltro concedit, assumimus hic, tamquam axioma sine vlla demonstratione.

§. 127. *Cum qualibet voce debet conceptus esse coniunctus. Demonstr.* Cum enim voces sint signa (§. 123.), signum autem non possit esse signum, nisi ipsi respondeat signatum; quia praeter sui ideam debet ideam alterius cuiusdam rei in animo excitare (§. cir.): palam est, voces semper relationem habere ad conceptus, iisdem

dem significatos, adeoque cum qualibet voce conceptum esse coniungendum. Poterat haec propositio ita quoque demonstrari. Ponas, verba adhiberi, cum quibus nullus conceptus est coniunctus, tunc alter nullum quoque conceptum cum iisdem coniunget, adeoque te, verbis sine mente utentem, non intelliget (§. 125.). Cum vero ideo verba adhibeamus, ut alii nos intelligant (§. 126.): consequens est, ut verbis debeamus nos abstinere, cum quibus nullus est conceptus coniunctus.

§. 128. *Ex scholis itaque philosophorum proscribendas esse voces, mente cassas, hinc poterit intelligi. Demonstr.* Cum enim cum qualibet voce conceptus coniungendus (§. 127.), voces autem illae, cum quibus nullus conceptus est coniunctus, dicantur *voces mente cassae*, siue *soni sine mente*: liquet, voces mente cassas, siue sonos sine mente, non esse adhibendos, sed ex philosophorum scholis et scriptis proscribendos.

Eiusmodi vocabula, quibus nulla notio, nullaque sententia subiecta est, vocabant veteres *plictri et scyndaphus*, ut ex CLEMENTE ALEXANDRINO, *Stromat. Lib. VIII.* discimus. Terminum autem ii, cum quibus nos putamus conceptum aliquem coniungere, reuera autem nullum coniungimus, dicuntur *notionem deceptricem* significare. Cum enim quis sibi videretur habere notionem aliquam, licet omnino nullam habeat, eamque voce quadam indicat; tum terminus *notionem deceptricem* significat, ipse autem terminus vocatur *inanis*. Sic e. gr. multi, cum memoriam per *receptaculum* idearum definiunt, videntur sibi intelligere, quid dicant. Cum vero voci huic, *receptaculum*, nulla idea respondeat, si ad animam transferatur; vides, terminum hunc esse terminum inanem, et significare notionem deceptricem, vel potius significare nullam notionem.

§. 129. *Terminus obscurus est, cui adhaeret notio obscura.*

§. 130. Si itaque usus fueris terminis obscuris, cum sensa animi exprimere vis, tunc alter mentem tuam non intelliget. *Demonstr.* Cum terminos obscuros adhibueris; tunc alter, si quam cum iis notionem coniungit, obscuram certè cum iis combinabit (§. 129.) In obscura autem notione nihil distinguere possumus (§. 69.). E. alter, qui obscuram notionem cum terminis obscuris coniungit, rem significatam agnoscere atque ab aliis discernere minime poterit, nescietque adeo, quidnam sit illud, quod voce obscura prolata significatur. Si vero ignorat, quaenam si res illa, quae terminis obscuris tuis significatur; non poterit eandem in se notionem, auditis terminis obscuris, excitare, quam cum iis iungis tu, qui vteris erga alterum terminis obscuris, adeoque te non intelliget (§. 125.).

Hic obserues, obscuritatem in sermone esse conceptum relatiuum, qui vel ad loquentem scribentemue, vel ad audientem legentemque potest referri. Nonnumquam termini eorundemque coordinatio eiusmodi sunt, vt, modo attentio adhibeatur, cuius clari sint. Nonnumquam vero ita sunt comparatae voces, vt ex iis nullus possit erui sensus, omni licet adhibita diligentia. Atque haec obscuritas oritur 1) ex verbis mente cassis, notionem deceptricem indicantibus (§. 128.) Tales sunt termini nonnullorum Fanicorum et Parsellistarum, e. gr. *Microcosmator*, *Bithnimaica*, etc. 2) oritur obscuritas in vocibus ex combinatione eiusmodi terminorum, qui in se et seorsum spectati, conceptum aliquem omnino habent, qui vero, addita alia voce, plane euanescit. Sic e. gr. hi termini, *ferrum* itemque *lignum* conceptum sensumque omnino secum habent coniunctum. At combina has duas voces, *ferrum ligneum*, oppido omnis tollitur significatus. Plura exempla ex nonnullis philosophorum scriptis in ipsis praelectionibus adducam, commemoraturus insinul causas, cur plebei non modo homines, sed eruditi quoque tam frequenter vocibus mente cassis, terminisque inanibus et obscuris vtantur. De vocibus mente cassis

legatur WERENFELS de Logomachiis Eruditorum Cap. VI. §. 4.

§. 131. *Terminis seu vocibus obscuris, in explicandis animi sensibus notionibusque communicandis abstinendum est. Demonstr.* Si terminos adhibueris obscuros, tunc alii te non intelligunt (§. 130.). Cum vero hoc sine ad alios verba faciamus, ut alii nos intelligant (§. 126.): intelligitur, a vocibus siue terminis obscuris esse abstinendum.

§. 132. *Cauendum porro est, ne sub vna voce comprehendimus plures vno conceptus. Demonstr.* Cum ideo voces vel terminos adhibeamus, ut intelligamur (§. 126.); alii autem tum demum nos intelligant, cum eundem cum vocibus coniungunt conceptum, quem nos coniungimus (§. 125.): patet, non debere plures vno conceptus sub vna voce comprehendi. Fac enim, te sub vna voce plures comprehendere significatus; tunc alter dubius erit, qualis potissimum sit eligendus, adeoque fieri poterit, ut non eundem combiner conceptum cum voce tua, quem tu coniungis, atque ita te non intelligat.

Hanc propositionem pluribus illustrabimus exemplis in praelectionibus, ostendemusque insimul, quam multa ex eo, cum plures conceptus sub vna voce latent, oriantur lites, et quanta inde prodeat confusio.

§. 133. Quia vero plures dantur res, quam verba: fit, ut per saepe voces occurrant, quibus non vnus, sed plures conceptus comprehenduntur. Atque in hoc casu philosophi est, determinare, quemnam ipse iungat voci huic illius conceptum.

§. 134. *Terminus fixus est, cui notio inuariata constanter responderet; vagus autem terminus est, cui non constanter inuariata responderet notio. Ille vocatur alias determinatus, hic indeterminatus.*

§. 135. *Ex quo elicitur haec propositio: Philosopho sunt euitandae voces vagae et indeterminatae, et non nisi adhibenda vocabula fixi significatus. Demonstr.* Cum enim voces vagae siue indeterminatae sint eiusmodi, vt iisdem non constanter inuariata respondeat notio (§. 134.); facile vides, si voces vel terminos vagos et indeterminatos adhibueris, legentem audientemue ignorare, quemnam potissimum cum voce adhibita velis conceptum coniungi, adeoque vix, vel ne vix quidem, eundem cum voce conceptum combinabit, quem tu coniungis, et ita te non intelliget (§. 125.) Cum vero vocabula ita vsurpare debeamus, vt alter nos intelligat (§. 126.): consequens est, vt a vocibus vagis et indeterminatis abstinendum sit, et eiusmodi termini sint adhibendi, qui sunt determinati fixique significatus.

Contra hanc cautionem idemdem peccatur. Sic e. gr. cum nonnulli definiant philosophiam per notitiam rerum diuinarum et humanarum; tunc vsi vocabulo vago, *notitiae*, lectorem in incerto relinquunt. Si enim quis quaerat, qualis hic intelligatur *notitia*, num historica, vel philosophica, vel mathematica? num certa, vel probabilis; tunc per ipsam vocem certus non fiet lector, quaenam harum intelligatur. Rectius itaque vocabulum determinatum *scientiae* adhibetur, quo significatu certus designatur habitus demonstrandi.

§. 136. *Termini itaque aequiuoci sunt ex scholis philosophorum proscribendi. Demonstr.* Cum termini aequiuoci sint eiusmodi voces quae pluribus rebus tribuuntur, sed significatione diuersa: patet, terminos aequiuocos esse vagos et indeterminatos (§. 134.) Cum

vero termini vagi et inderterminati neutiquam adhiberi debeant (§. 135.); manifestum est, terminos aequiuocos esse ex philosophorum scholis proscribendos.

Termini aequiuoci appellantur alias *homonymi*, et opponuntur *vniuocis*, qui sunt fixi significatus, et notionem inuariatam constanter significant (§. 134.) vt, terminus *aër*. Veteres terminum ipsum vniuocum vocabant *vniuocum vniuocans*. Sed rem, quae termino vniuoco designabatur, dicebant *vniuocum vniuocatum*. Eodem modo terminos aequiuocos vocabant *aequiuoca aequiuocantia*, res autem, terminis aequiuocis significatas, appellabant *aequiuoca aequiuocata*. Addebant terminum *analogum*, quem medium obtinere locum, aiebant, inter vniuocum et aequiuocum terminum. Analogum diuidebant in *analogum proportionis* et *attributionis*. Illud est, cum vnum nomen generale vni competit primario, alteri autem secundario, ob similitudinem quamdam. Sic terminus *ridere* est *analogum proportionis*. Proprie et primario competit *to ridere* homini, improprie et secundario competit quoque pratis et tempestati. *Analogum attributionis* vocabant, cum nomen est commune, sed ratio secundum illud nomen est diuersa. Sic terminus *sanus* tribuitur primario animali, secundario vrinae, at ob diuersam rationem. Praeterea hic occurrit *terminus paronymus*. Paronyma definiunt veteres Logici, quae denominationem habent ab aliquo, a quo differunt casu, vt *pius a pietate*. Haec tria terminorum apud veteres constituunt, quam vocant *doctrinam antepraedicamentorum*. In altera classe reperiuntur termini *vniversales* et *singulares*. Terminus *vniversalis* est, qui notionem exhibet vniuersalem (§. 108.), e. gr. *homo, animal*; alias quoque dicitur *terminus communis*. Terminus *singularis* est, qui notionem exhibet singularem, indiuidualem (§. 102.), *Petrus, Caius* etc. Haec classis terminorum constituit apud veteres doctrinam *praedicabilem*. In tertia denique classe collocant veteres terminos *praedicamentales* et *transcendentales*. Comprehendunt autem termini praedicamentales notiones substantiae, quantitatis, qualitatis, relationis, actionis, passionis, loci, temporis, situs et habitus. De quibus omnibus, itemque de postpraedicamentis, plura in commentationibus coram disseram.

§. 137. *Synonymia* dicitur significatus idem terminorum; ipsi autem termini, qui eundem habent significatum dicuntur *Synonyma* siue *termini synonymici*.

E. gr. *gladius, ensis*, cum vnum idemque significant instrumentum, sunt *synonyma* siue *termini synonymici*.

§. 138. *Terminus* dicitur *proprie* sumi tamdiu, quamdiu eidem notio illa tribuitur, cui indigitandae destinatus est. Notio autem, qua sistitur nobis res, cui significandae terminus aliquis destinatur, significatum proprium constituit.

E. gr. tamdiu terminus *fluminis proprie* sumi dicitur, quamdiu hoc termino aqua significatur, quae in alveo superius aperto propria gravitate profluit. Et *fluminis* significatus proprius est, si voce *fluminis* eiusmodi notio in te existatur, qua per flumen aquam in alveo superius aperto propria gravitate profluentem intelligis.

§. 139. Hinc intelligamus licet, *significatum* vocis cuiusdam *improprium* esse, cum terminus a significato proprio transfertur ad designandam rem aliam, cui alias terminus proprius supererit, idque ob similitudinem, inter ambas res obuiam. Atque hoc in casu terminus dicitur *improprie* sumi, et vocatur *translatus* itemque *metaphoricus*.

Si e. gr. terminum fluminis translaleris ad sermonem, ita, vt, verbi gratia, dicas: *orationis flumen*; tum vox *fluminis* *improprie* sumitur.

§. 140. Voces itaque improprias inter terminos vagos et indeterminatos esse referendas, ex dictis intelligis (§. 134. 139.).

§. 141. *Caueat itaque sibi philosophus, ne terminis impropriis et metaphoricis utatur in exprimendis animi cogitationibus.* *Demonstr.* Cum a terminis vagis et

indereterminatis abstinendum esse, merito existimet philosophus (§. 135.); impropriae autem voces et metaphoricæ inter terminos vagos et indeterminatos referendæ sint (§. 140.): palam est, minus usurpari debere a philosopho voces improprias et indeterminatas. Possim quoque hoc theorema ita demonstrare. Terminos adhibemus, ut alii nos intelligant (§. 126.). Si vero voces improprias adhibemus; tunc eiusmodi adhibemus voces, sub quibus plures vna conceptus latent, proprius scilicet alter, alter improprius, adeoque eueniet, ut, si vocibus vsus fueris impropriis, alter conceptum proprium cum vocibus tuis coniungat. Cum tu tamen cum iisdem coniungas improprium, non itaque eundem cum voce conceptum combinabit, quem tu vis cum eadem coniungi, adeoque te non intelliget (§. 225.).

Oratoribus relinquimus verborum translationes, eisdemque facile patitur audientium animos suis schematibus, tropis et figuris demulcere. At philosophus, certos animos de veritatibus redditurus, ab omnibus eiusmodi verborum lenociniis, ambitiosius conquisitis, abstinet. Conf BERGERI *Praef. ipsius dissertat. praemissa, de proprio dicendi genere.* Quantum veritatem et eruditionis incrementis nimium tralate dicendi studium obfuerit semper, erudite exponit Cl. GOTTSCHEDIVS, philosophus Lipsiensis, in *Dissert. de Fonte vitiorum humauorum*, p. 8. Lips. hab. 1724.

§. 142. *Terminus nobis dicitur familiaris, quem intelligimus, etsi ad notionem, ipso significatam, animum non aduertamus.*

Tales sunt omnes illi termini, quibus in sermone quotidiano vulgo vtimur. Id enim per diuturnum vsus consequimur, ut, nominibus auditis, certæ quaedam ideae, vel nobis non animaduertentibus, in animo excitentur. Sic e gr. terminus *galant* multis vsque eo euasit familiaris, ut eodem idem-

tidem

tidem vtantur et notionem quoque aliquam cum eodem coniungant; sed obscuram sæpe, ita, vt ipsi nesciant, quid sibi velint hoc termino; si interrogati notionem, cum eodem coniunctam, aliis enumerare debent.

§. 143. Ex his existimari potest, quid sit *usus loquendi*. Vsurpationis scilicet terminorum familiarium (§. 142.), et proprie sumtorum (§. 138.), constituit *usum loquendi*. Hinc *usus loquendi* recte definitur per significatum vocum, in communi sermone proprium.

E. gr. in communi sermone vox *luminis* sumitur pro omni eo, quod circumiecta corpora distinguere facit (§. 85.) Vfus igitur loquendi fert, vt voci *luminis* notio tribuatur, qua illud repræsentatur, quod efficit, vt circumiecta corpora distinguere queat.

§. 144. Vsum itaque loquendi obseruat, qui cum vocibus eiusmodi notiones connectit, quibus repræsentantur res, per eas voces in communi sermone indicatæ.

Vsum loquendi distinguunt philosophi in *civilem* et *technicum*. Ille est, cum voces in communi sermone ad commercia vitæque vsus adhibent homines, inter se consociatione coniuncti. Hic est, quando vocabula adhibentur in scientiis et artibus ad notiones cum aliis communicandas.

§. 145. *Philosophus in adhibendis terminis semper debet respicere ad usum loquendi, nec a recepto vocum significato recedere. Demonstr.* Cum ita a philosopho voces adhiberi debeant, vt intelligatur (§. 125.): facile vides, eiusmodi terminos esse adhibendos, qui communi sermone sunt recepti; alias non intelligeretur. Porro, cum a vocibus impropriis et metaphoricis philosophus se abstinere (§. 141.), adeoque proprie sumtos terminos usurpare debeat; intelligitur, philosophum in usurpandis terminis ad usum loquendi attendere debere. Vfus enim loquendi absoluitur significa-

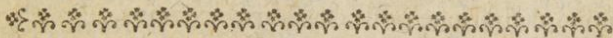
tu vocum, qui in communi sermone proprius est (§. 143).

E. gr. si philosophus vocem *extensū*, ita determinaret, vt per extensum omne illud intelligeret, quod limitibus est circumscriptum, quodque est finitum; tunc ab vsu loquendi sine necessitate recederet. Si quis autem in significatum vocis, quem ipsi tribuit vsus loquendi, inquirere velit, ille, oportet, cogitet varios casus, in quibus voce illa vtimur. Si e. gr. si quaeris significatum vocis *rationis*, *Bernunft*, quem ipsi vsus loquendi tribuit; attendas ad eos casus, in quibus rationem adesse dicimus; item attendas ad casus oppositos, in quibus rationem adesse negamus, vt constet ita, quatenam sint ea, ob quae rationem adesse affirmemus. Cum itaque deprehendamus, nos, quod ratio adsit, inde cognoscere, quod futura cum praesentibus connectere, atque actionum nostrarum, propositionum item consequentias perspicere queamus; eam autem nondum adesse affirmemus, si modo praesentia, et quae sunt ante pedes, contuemur: manifestum est, voce rationis ex vsu loquendi eam significari perfectionem siue facultatem mentis humanae, vi cuius possumus connexiones rerum perspicere.

§. 146. Combinatio plurium terminorum constituit *sermonem* siue *orationem*,

Sub finem annotabimus potiores quasdam termini acceptiones et divisiones Aristotelicorum, vt et horum sermo nobis sit familiaris. 1) Terminum distinguunt in *categorematicum* et *syncategorematicum*. Ille est, qui propositionis subiectum vel praedicatum per se constituere potest, sine necessaria cum alio coniunctione. E. gr. *Homo discit*. *Terminus syncategorematicus* est, cui ad constituendum vel subiectum, vel praedicatum, necessaria est alterius termini adiunctio. Tales termini sunt *adiiectiua*, *aduerbia*, *praepositiones*, *coniunctiones*, item *omnes casus obliqui*, e. gr. *valde*, *bonus*, *ad*, sunt termini syncategorematici. Addunt nonnulli *terminum mixtum*, e. gr. *nemo* i. e. *nullus homo*, *nihil*, i. e. *nulla res*. 2) *Terminus simplex* distinguitur in *terminum complexum* et *incomplexum*. *Terminus incomplexus*, alias *simplex* quoque dictus, est, qui vnica voce constat, e. gr. *homo*. *Terminus complexus* est, qui pluribus, quam vna voce, constat, e. gr. *lapis calidus*. 3) *Terminus* diuiditur in *fini-*

tum et infinitum. Ille est, qui certum quid significat sine expressa negatione, e. gr. *homo*. Hic est, qui indefinite rem significat, e. gr. *non homo*. 4) *Terminus distinguitur in absolutum et comparatum.* *Terminus comparatus* est, qui exhibet notionem, sine relatione ad aliam ideam, non intelligibilem. Sic e. gr. si dixerō, Goliath est *maior* respectu scilicet Davidis, tum non possum intelligere, quo modo Goliath *maior* dicatur, nisi simul tibi repraesentas Davidem vel alium quemcumque, cuius respectu maior appellatur. *Terminus absolutus* est, qui intelligi potest sine relatione ad alterum terminum, e. gr. *homo*. 5) *Terminus dipefcitur in abstractum et concretum.* Ille est, qui affectionem sine subiecto denotat, e. gr. *pietas*. Hic est, qui affectionem et subiectum, cui affectio competit, simul significat, e. gr. *pius*. *Terminus distinguitur in terminum materialiter sumtum, et, formaliter acceptum.* Nonnumquam scilicet sumitur terminus aliquis pro litteris et syllabis, ex quibus constat, ita, vt praeponi queat, *haec vox, hoc vocabulum*. Quam acceptio- nem termini veteres vocant *suppositionem* termini *materialem*, e. gr. si dicis: *virtus* est generis feminini, item *virtus* est bisyllabum; tunc vox *virtus* accipitur in *suppositione materiali*. *Formaliter* accipitur terminus, cum terminus sumitur pro idea quadam siue notione, quae termino significatur, cum e. gr. dico: *virtus* est habitus, item, *virtus* nos felices reddit, tunc terminus *virtus* accipitur in *suppositione formali*. Reliquas diuisiones, aut exigui vsus, aut ex ipsis vocibus facile intelligendas, aut ex vsu frequentiori cognitatas, aut in antecedentibus expositas, hic reticemus.

CAPVT III.

DE

DEFINITIONIBVS.

§. 147.

DEFINITIO est notio rei distincta completa, sermone siue oratione expressa. Ipse terminus vel res, quae definitur, dicitur *definitum*.

Haftenus

Hactenus actum est de ideis, *Cap. I.* itemque de signis idearum siue terminis *Cap. II.* Cum vero idea completa, terminis expressa, vocetur *definitio*; intelligitur, doctrinae de ideis itemque terminis commodissime doctrinam de definitione subiungi.

§. 148. *Ex definitione definitionis patet, in definitione debere recenseri notas characteristicas, definitum ab aliis rebus discernentes. Demonstr.* Cum definitio sit notio rei definitae distincta, sermone siue oratione expressa (§. 147.); notio autem distincta tum adsit, cum recensentur sigillatimque sistuntur notae characteristicae, rem repraesentatam ab aliis rebus internoscentes (§. 75.): patet, in omni definitione recenseri debere notas characteristicas, rem definitam ab aliis rebus internoscentes.

§. 149. *Ex quo porro colligitur, non omnium rerum ideas, quas hominum intellectus capit, definitione posse ab hominibus declarari. Demonstr.* Cum definitio sit notio distincta, sermone expressa (§. 147.); omnium autem rerum distinctae notiones haberi nequeant (§. 81.), analysisque notionum in infinitum institui non possit (§. 97.): apparet hinc ratio, cur omnium rerum ideas, quas hominum capit intellectus, ab homine definitione posse declarari, negamus.

Quemadmodum vero non opus est, ut analysin notionum in infinitum instituamus (§. 97.): ita quoque non opus est aliquando definitione, cum saepius confusa rei notio nobis sufficiat. Nimiam itaque *Philosophicam* siue excessum in definiendo veterum reiecit, inter quos fuisse, accepimus, qui ne olus quidem circa definitionem emtori videri volebant.

§. 150. *Non autem sufficit, qualescumque notas characteristicas in definitione enumerare, sed eiusmodi omnino notae characteristicae in definitione recenseri debent,*

vent, quae sufficiunt, ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni casu, in omni statu et tempore, discernendam. Demonstr. Cum definitio sit notio rei completa (147.) notionem autem completam tum deum de re aliqua nobis formare censeamus, cum rem ita nobis repraesentamus, vt notas characteristicas eiusmodi nobis sigillatim sistamus, speciatimque enumerare queamus, quibus res repraesentata ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore, potest distingui (§.88.): manifestum est, in definitione eiusmodi notas siue characteres esse recensendos, quibus res definita siue definitum ab omnibus aliis rebus, in omni casu, in omni statu et tempore, potest discerni.

§. 151. Hinc consequitur illud, notas, in definitione recensitas, debere esse eiusmodi, vt 1) aliis rebus, praeter definitum, non conueniant, 2) conueniant omnibus ac singulis sub definito comprehensis, vel speciebus, vel indiuiduis.

§. 152. Definitio dicitur *latior* suo definito, si eiusmodi notas characteristicas exhibet, quae aliis rebus, praeter definitum, conueniunt. Definitio vero *angustior* dicitur suo definito, si eiusmodi notas sistit, quae omnibus, sub definito comprehensis, competunt.

Sic e. gr. si defines *Deum* per substantiam intelligentem, tunc definitio latior esset suo definito, quia notae hae, de Deo recensitae, possunt ad plura extendi, quam ad Deum. Anima enim, et angeli, sunt etiam substantiae intelligentes. Si vero *hominem* defines per animal eruditum, tunc haec definitio esset angustior suo definito, quia non ad omnia indiuidua, sub specie *hominis* comprehensa, potest applicari.

§. 153. *Definitio non debet esse latior, neque angustior, suo definito. Demonstr.* Cum in definitione

non

non debeant eiusmodi notae recenseri, quae aliis rebus, praeter definitum, conueniunt (§. 151.); eiusmodi autem definitio, in qua notae recensentur, quae aliis rebus, praeter definitum, conueniunt, sit *latior* suo definito (§. 152.): consequens est, ut definitio non debeat esse *latior* suo definito. Porro, cum in omni definitione eiusmodi notae enumerari debeant, quae omnibus, sub definito comprehensis, conueniunt (§. 151.); illa autem definitio, in qua notae exhibentur, quae non omnibus, sub definito comprehensis, conueniunt, dicatur *angustior* suo definito (§. 152.): palam est, definitionem non debere esse angustioiorem suo definito.

§. 154. *Definitio debet esse adaequata suo definito.*
Demonstr. Cum definitio neque *latior*, neque *angustior* esse debeat suo definito (§. 153.): nihil aliud relinquatur, quam, ut definitionem debere adaequatam suo definito esse, affirmemus. Poterat haec praepositio ita quoque demonstrari. Concipe tibi definitum, tamquam totum, et ipsam definitionem, siue complexum notarum caracteristicarum, totum constituentium, tamquam partes. Iam vero cum omnes partes simul sumtae sint ipsum totum (per princ. ontol.): omnes partes simul sumtae debent esse toti aequales. Alias enim totum sibi ipsi esset inaequale (quod absurdum.) Ex quo conficitur, notas caracteristicas, tamquam partes rei definitae, simul sumtas, debere esse aequales toti siue definito, siue, quod idem est, definitionem debere esse adaequatam suo definito, i. e. debere aequale patere, quam ipsum definitum.

§. 155. *Hinc intelligis, definitionem cum definito debere reciprocari siue esse reciprocam.* *Demonstr.* Cum
 defini-

definitio debeat esse adaequata definito (§. 154.), notaeque adeo characteristicae, in definitione recensitae, debeant aequale patere, ac definitum ipsum (§. 153.): intelligis, notas characteristicas posse in locum definiti substitui, et definitum rursus poni posse loco notarum characteristarum. Quo in casu definitio cum suo definito reciprocatur. Ut adeo recte philosophi praecipiant, definitionem cum suo definito reciprocari debere.

Sic e. gr. potes dicere, omnis *spiritus* est substantia intellectu et voluntate praedita, et, omnis substantia, intellectu et voluntate praedita est *spiritus*.

§. 156. *Hinc manifestum fit, definitionem et definitum esse reuera eadem. Demonstr.* Cum enim definitio cum definito suo debeat reciprocari (§. 155.), adeoque cum definito suo ita commutari possit, ut definitio in locum definiti, salva omni mutatione possit substitui: patet, definitionem et definitum esse reuera eadem. Eadem enim dicuntur, quae sibi mutuo possunt substitui (*per princ. metaphys.*)

§. 157. *Cui itaque conuenit definitio, eidem quoque conuenit definitum. Demonstr.* Quia definitio et definitum sunt eadem (§. 156.): palam est, omni illi, cui conuenit definitio, definitum quoque competere debere (*per princ. identit.*).

Ex hac propositione ceteras quoque, huc pertinentes, philosophorum regulas intelligis: Cui conuenit definitum, eidem quoque conuenit definitio. Cui non conuenit definitio, eidem nec conuenit definitum. Cui non conuenit definitum, eidem nec conuenit definitio.

§. 158. *Definitionem non debent ingredi modi siue accidentia. Demonstr.* Modi siue accidentia sunt eius-

B A V M. L O G.

E

m o d i

modi affectiones siue praedicata, quae rei alicui non constanter et perpetuo insunt (*per princ. Ontolog.*), adeoque modi siue accidentia non sufficiunt, ad rem aliquam, ab omnibus aliis rebus, *omni tempore*, discernendam. Cum vero in definitionibus eiusmodi notae debeant recenseri, quae rem definitam, ab omnibus aliis rebus, in *omni tempore*, distinguunt (§. 150.): intelligitur, definitionem non ingredi debere modos siue accidentia.

Sic e. gr. falsa esset definitio, si hominem definire per animal *eruditum*. *Eruditum* esse est accidens hominis, eademque eruditio non constanter inest, adeoque per eruditionem homo ab omnibus aliis rebus, in omni tempore, non potest distingui.

§. 159. *Ex quo conficitur, in definitione recenseri debere essentialia et attributa rei definitae. Demonstr.* Cum in definitione notae enumerari debeant, quae sufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni tempore discernendam (§. 150.): consequens est, ut in definitione enumerari debeant notae, quae rei definitae perpetuo et constanter insunt. Ea vero, quae rei perpetuo et constanter insunt, quaeque rationem sui sufficientem in essentia rei habent, dicimus *attributa essentialia* (*per princ. Metaphys.*). E. patet, in definitionibus attributa siue essentialia enumerari debere, per quae res definita ab omnibus aliis rebus in omni tempore potest distingui.

§. 160. *In definitionibus uti debemus terminis clavis.* *Demonstr.* Definitio est idea distincta, oratione expressa (§. 147.). Cum vero idea tum demum sit distincta, cum notas characteristicas nobis clare repraesentamus (§. 78.): consequens est, ut in definitionibus

notas

notas characteristicas clare nobis repraesentare debeamus, siue ita, vt easdem possimus a se inuicem discernere (§. 64.) Hinc sequitur, vt in recensendis notis characteristicis eiusmodi terminis vti debeamus, quibus responder notio clara. Terminus, cui adhaeret notio clara, dicitur *clarus*. E. in definitionibus vti debemus terminis claris.

§. 161. Quo ipso intelligis, definitiones non debere esse obscuras.

§. 162. *Ad claritatem definitionum multum confert, si termini, definitionem ingredientis, prius definiantur et rite determinentur. Demonstr.* Si enim terminos, definitionem ingredientis, iam antea definiuisti; tunc de terminis, definitionem ingredientibus, distinctam ideam habes (§. 147.), adeoque non possunt non quoque termini definiti esse clari. Vti ita intelligas, ad claritatem definitionum multum conferre, si termini, definitionem ingredientis, fuerint ante rite explicati.

Quod quidem, si vquam, in ordine certe systematico, obseruari debet. Obseruauit quoque id ipsum prae ceteris Cel. WOLFIVS, qui in toto suo systemate ita definitiones disposuit, vt notus partiales, in definitionibus subsequen- tibus occurrentes, prius accurate definiuerit. Sic e. gr. cum WOLFIVS *mundum* definit in *Cosmolog. Lat. p. 48.* per se- riuem entium finitorum, tam simultaneorum, quam successiuorum, inter se connexorum; definiuit iam antea in *Ontologia* §. 837. quid sit *ens finitum*, item, quid sit *ens simultaneum et successiuum*, explicauit in *Ontolog. §. 569.* quid sint *connexa*, definiuit §. 10. *Ontolog.* Vt adeo mirer, posse Wolfianas definitiones, in quibus termini occurrentes semper explicantur in antecedentibus, a nonnullis accusari obscuritatis. Conf. *Praefatio Philosophiae meae definitiuae praemissa.* Quousque autem in definiendis terminis, definitionem ingredientibus, debeas progredi; discere potes ex iis, quae de analysi notionum disputauimus (§. 97.).

§. 163. *Definitio non debet idem per idem explicare. Demonstr.* Cum enim definitio sit idea distincta (§. 147.): consequens est, vt definitio, idem per idem explicans, sit definitio nulla. Dum enim idem per idem explicatur; non notae characteristicae definiti, sigillatim enumerantur, quia notae characteristicae rei alicuius, et res ipsa, a se inuicem differre debent.

E. gr. si nonnulli scholasticorum definiunt *quantitatem* per accidens, a quo res dicitur *quanta*; tunc cum termino *quantus* eandem notionem confusam iungunt, quam *quantitati* tribuunt, nullas vero recensent notas characteristicas, per quas *quantitas* agnoscitur. Idem enim est, ac si dicerent, *quantitas* est, cum res est *quanta*, i. e. *quantitas*. Hic tamen probe obserues, definitionem identicam nonnumquam legitime adhiberi. Cum scilicet terminus concretus fuerit in antecedentibus definitus, et in subsequendis terminum abstractum ita definiueris, vt terminus concretus, ab abstracto descendens, definitionem abstracti ingrediat; tunc nihil peccatur. Sic e. gr. si definiuisti *sapientem* per illum, qui eligit optimum, et huic definitioni statim, subiungis hanc: *sapientia* est perfectio mentis, qua quis est sapiens, tunc haec definitio, identica licet sit, admitti potest in ordine systematico. Idem enim est, ac si diceres: *sapientia* est perfectio mentis, qua quis eligit optimum. WOLFIVS definit in *Ontolog. Lat. p. 496. ens verum* per eiusmodi ens, in quo datur veritas. Haec definitio merito exploderetur, nisi §. antecedenti definiuisset *veritatem* (metaphysicam scil.) per ordinem eorum, quae enti conueniunt.

§. 164. *Vides hinc, definitiones per synonyma non esse admittendas. Demonstr.* Qui definitiones per synonyma formant, ille terminos adhibet, qui habent eundem significatum cum definito (§. 147.), adeoque definitiones synonymicae idem per idem explicant. Cum vero definitio non debeat idem per idem explicare (§. 163.): intelligitur, definitiones per synonyma non esse admittendas.

E. gr.

E. gr. definitio *infiniti* per id, quod nullos habet fines est synonymica. Infinitum enim esse et carere finibus sunt synonyma grammatica.

§ 165. *Ex quo porro apparet, definitum minus ingredi debere definitionem. Demonstr.* Si enim definitum ingreditur definitionem; tunc definitum per definitum explicas, adeoque idem per idem definit. Cum vero definitio, idem per idem explicans, sit nulla nec admitti debeat (§. 163.): liquet, definitum minus ingredi debere definitionem.

§ 166. *Cauendum est, ne termini, qui definitionem ingrediuntur, definiantur rursus per ipsum definitum. Demonstr.* Terminis, qui definitionem ingrediuntur, recenseri debent notae characteristicae, sufficientes ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore, discernendam (§. 150.), adeoque termini, definitionem ingredienti, definitum plenius et clarius explicare debent. Si itaque terminos, qui definitionem ingrediuntur, et definitum explicare debent distinctius, explicas rursus per definitum; tunc reuera definitum per definitum explicas, adeoque formas definitionem identicam. Cum vero eiusmodi definitio, quae idem per idem explicat, sit definitio deceptrix, aut potius nulla, nec debeat admitti (§. 163.): apparet hinc ratio, cur cauendum esse affirmemus, ne termini, qui definitionem ingrediuntur, definiantur rursus per ipsum definitum.

E. gr. si quis *sapientiam* per habitum eligendi optimum definit, et *ro eligere optimum* explicat, ita, vt, *eligere optimum*, nihil aliud esse, dicat, quam *sapienter agere*; tunc contra hanc regulam peccat. Re enim ipsa definitio sapientiae ita se habebit: *sapientia est habitus sapienter agendi*. En! definitionem identicam.

§. 167. Cum terminus, definitionem ingrediens, per definitum explicatur, dicitur *committi circulus in definiendo*. Hinc WOLFIVS *circulum* in definiendo dicit esse vitium, quo in definitione admittitur terminus, cuius definitionem ingreditur definitum.

Exemplum circuli vitiosi habes in obseruatione præcedenti. Cur vero hoc vitium dicatur circulus, ratio in apri- co est, vberiusque in recitationibus coram demonstrabitur.

§. 168. *Circulus in definiendo sollicite est euitandus*. *Demonstr.* Cum enim cauendum sit, ne terminos, definitionem ingredientes, per definitum explicemus (§. 166.); tum autem, cum terminos, definitionem ingredientes, per definitum explicamus, *circulum* committamus, (§. 168.): palam est, *circulum* in definiendo esse sollicite vitandum.

§. 169. *In definitionibus non uti debemus terminis vagis, indeterminatis et impropriis, siue metaphoricis; sed utendum est terminis propriis et fixis*. *Demonstr.* Cum philosophus in omni omnino sermone vti debeat terminis propriis (§. 141.) itemque fixis (§. 135.), adeoque translatos et vagos terminos respuat (§§. citat.), multo magis in definiendo vitandum est terminis fixis et propriis, et impropriis vagique sunt ex definitionibus excludendi. In definitionibus enim condendis id intendimus, vt aliis significemus, quomodo res definita ab omnibus aliis rebus, in omni casu et tempore, possit discerni (§. 150.): requiritur itaque, vt nos alii definientes intelligant. Cum vero ab aliis vix vel ne vix quidem intelligamur, si terminis impropriis et vagis vsi fuerimus (§. 141.): intelligitur, in definitionibus esse adhibendos terminos proprios et fixos, vagosque et improprios ex iisdem esse proscribendos.

Si terminus metaphoricus, siue improprius, in definitione quadam adhibetur, tunc debet antea definitione explicari, et

ita

ita a sensu aequiuoco liberari. E. gr. WOLFIVS definit *legem* per normam, siue regulam, secundum quam actiones nostras conformare obligamur. Vtitur hic WOLFIVS voce metaphorica *normae*, siue *regulae*. Sed recte vtitur, quia, quid sit *norma*, siue *regula*, in systemate suo iam determinavit. Per *normam* enim nihil aliud intelligit, quam propositionem, quae determinat actiones nostras, i. e. quae aliquid vel agendum, vel fugiendum dicitur.

§. 170. In definitionibus formandis debemus terminos adhibere in recepto significato. *Demonstr.* Cum philosophus sine necessitate ab usu loquendi et recepto verborum significato recedere non debeat (§. 145.): definitiones quoque ita instruat, ut terminos adhibeat in iisdem, qui usu loquendi sunt recepti.

§. 171. In definitionibus abstinendum est a terminis, qui negationem inferunt; siue, quod idem est, definitio negatiua non est toleranda. *Demonstr.* Cum in definitionibus clarius debeamus characteres euoluere, quibus definitum ab omnibus aliis rebus, in omni casu et tempore, internoscatur (§. 150.): debemus per definitionem declarare, quid res sit. Cum vero, si negatiuis vti fuerimus definitionibus, non dicamus, quid res sit, sed, quid res non sit; patet, finem definitionis in definitionibus negatiuis non obtineri, adeoque definitiones negatiuas pro definitionibus non esse habendas.

Fit tamen persaepe, ut ob intellectus nostri imbecillitatem positiva rei attributa perspicere nequeamus. Hinc tolerandae nonnumquam definitiones negatiuae; sed NB. in eo casu, ubi versamur in euoluendis notis characteristicis notionum contradictorie et immediate oppositarum, tertium aliquod non admittentium. Hoc enim in casu, explicato contradictorie opposito vno, alteri tribuunt characteres contradictorie oppositi. Sic e. gr. *ens compositum et simplex* sunt sibi ita opposita, ut tertium aliquod non admittant. Si igitur explicasti *ens compositum* per eiusmodi *ens*, quod constat partibus, a se inuicem distinctis,

stinis, sed inter se connexis; poteris ens simplex definire per illud ens, quod non habet partes: id quod non licet, si versatus fueris in terminis, qui non sunt contradictorii. Absurde defines *hominem*, quod non sit angelus. Inter angelum enim et hominem multa adhuc dantur tertia.

§. 172. *In accurata definitione genus et differentia specifica requiritur. Demonstr.* In omni definitione enumerantur characteres, qui ceteris tantum competunt speciebus rerum, adeoque significare debent, quomodo species altera ab altera differat (§. 148.). Cum vero inter hos characteres semper quidamprehendantur, qui sunt communes rei definitae cum aliis speciebus, adeoque specierum exprimant similitudinem, intelligitur, nonnulla attributa, in definitione recensita, *genus* exprimere (§. 107.). Cum etiam eiusmodi characteres allegari debeant, quibus res definita, tamquam species ab omnibus aliis speciebus dignoscatur (§. 150.): manifestum est, definitionem quoque constare debere differentia specifica (§. 117.).

§. 173. Definitio dispescitur cum a veteribus, tum a recentioribus philosophis in *nominalem* et *realem*. Eadem hac utuntur appellatione cum veteres tum recentiores; at aliud quid illi per definitionem *nominalem* et *realem* intelligunt; aliud vero quid hi per definitionem *nominalem* et *realem* indicant.

§. 174. Per definitionem *nominalem* intelligimus eiusmodi definitionem, qua enumerantur notae siue attributa, quae sufficiunt ad rem definitam, ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore, distinguendam.

Aristorelici per definitiones *nominales* intelligebant grammaticas vocum explicationes. Huc referebant α) *etymologiam*, qua in vocis definiendae originem et stirpem inquiritur; β) *synony-*

onymiam, qua aliae idem significantes voces adducuntur; *γ) homonymiam*, qua affertur multiplex vocis significatio. Itaque veterum definitio nominalis, quam *ὀνοματολογίαν* quoque appellabant, respondebat semper quaestioni: *quid vox significet?* Sed ipsorum definitio realis rem ipsam exhibebat, adeoque respondebat quaestioni: *quid res sit?* Eiusmodi autem definitionem nominalem, siue vocum explanationem, relinquimus, Grammaticis, cum in definitionibus nominalibus formandis philosophus id agere debeat, ut notas recenscat, quae declarant significatum termini definiti. Sic e. gr. definitio nominalis *spiritus* est, cum vocem *spiritus* ita determinas, ut per *spiritum* nihil aliud intelligas, quam substantiam intellecta et voluntate praeditam.

§. 175. *Realis definitio* recentioribus est notio distincta, quae exponit rei definitae genesin, seu modum, quo fieri vel formari potest. WOLFIVS ita eam definit: *realis definitio* est, quae exponit modum, quo aliquid fieri potest. Conf. *Log. Lat.* §. 194.

Sic e. gr. WOLFIVS *tristitiae* definitionem realem supeditat in *Psychol. empir. lat.* p. 470. cum eam definit per affectum, qui in nobis oritur ex opinione rei praesentis, quam nobis confuse, tamquam malum haud paruum praesentamus. In hac enim definitione exponitur, quomodo oriatur in nobis tristitia, adeoque modum, quo fieri potest in nobis tristitia, explicat. Dicitur alias haec definitio realis *definitio genetica*, quia rei genesin siue ortum, et causas exponit.

§. 176. *Definitiones nominales sunt arbitrariae. Demonstr.* In definitione nominali recensentur attributa, rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni casu et tempore, distinguuntia (§. 174.). Cum vero vnus rei plura dentur attributa (*per princ. Metaphys.*): patet, definitiones nominales a variis varie formari posse, adeoque esse arbitrarias, siue, quod idem est, in cuiusvis positum est arbitrio, quodnam ex pluribus attributis allegare velit.

Potest quis aliud aliudue rei definitae attributum in definitione enumerare; modo attributum enumeratum α) sit eiusmodi, vt sufficiat ad rem definitam ab omnibus aliis rebus discernendam, β) sit attributum aliquod, ex quo cetera, quae rei definitae competunt, legitimo nexu deduci possunt. Caue itaque, putes, alterum statim errare et labi, si non eadem tecum definitione nominali fuerit vsus.

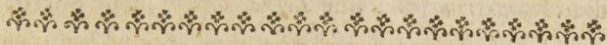
§. 177. Ex indole definitionis nominalis patet, non omnia attributa et characteres, qui rei definitae competunt, esse enumerandos; modo ea recensentur praedicata, quae sufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus discernendam, et ex quibus cetera deduci possunt.

Cauendum vero est, ne existimemus, quempiam omnia ea rei attributa vel negare prorsus, vel in dubium vocare, quae in definitione non enumerantur. Contra hanc cautionem peccari subinde video, cum controuersias Wolfianas lego. Sic e. gr. cum *WOLFIVS animam* definit per substantiam, quae sit praedita vi repraesentatiua vniuersi, pro situ corporis organici; hanc definitionem ex eo capite impugnari memini, quia nulla in eadem mentio sit libertatis. Itaque *WOLFIVM* negant admittere libertatem animae, quia ipsa definitio animae libertatem nullam adferat. De his plura coram.

§. 178. Ex his intelligi potest: α) Omnia finita posse definiri realiter, quia omnia habent ortum, qui ortus inuestigari potest. β) Realem definitionem de Deo dari non posse, γ) Ad realem definitionem formandam requiri, vt causas obiecti inquiremus, vt, quid earum quaelibet ad hoc producendum contulerit, dispiciamus. δ) Hinc patet, cur plurimarum rerum nullas habeamus definitiones reales. Cum enim causas et ortum plurimarum rerum ignoremus; mirum non est, multarum rerum nullas dari a nobis posse definitiones reales.

§. 179. A definitione differt *descriptio*. Sicut in definitione notae characteristicae enumerari debent, quae sufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni casu et tempore discernendam (§. 150.): ita contra in descriptione notae allegantur, quae rei descriptae non perpetuo et constanter, sed ad tempus competunt, ut adeo *descriptio* nihil aliud sit, quam notio rei distincta, incompleta, oratione expressa.

E. gr. Si dico *atramentarium* est vasculum ligneum, in mensa constitutum, et continens liquorem nigrum, ducendis lineis et litteris aptum; tunc atramentarium describo. Notae enim hae atramentario non perpetuo competunt. Descriptiones sunt indiuiduorum; quae autem definiuntur, abstracta sunt, et maxime in classe specierum constituuntur.

CAPVT IV.

DE

DIVISIONIBVS.

§. 180.

QVEMADMODVM ens aliquod, ex pluribus partibus compositum, generatim *diuidere* dicimus, si illud resolvimus in suas partes; ita logice quoque ideam aliquam totalem, et plures determinationes complectentem, diuidere solemus, si illam resolvimus in ideas suas particulares. Vniuerse itaque et generalius *diuisionem* definimus per resolutionem totius in partes suas. Id ipsum, quod diuiditur et in partes suas distribuitur, dicitur *diuisum*. Ipsae autem partes, in quas diuisum resolvitur, dicuntur *membra diuidentia*.

Doctrinae de definitionibus subiungunt cum veteres tum recentiorum nonnulli caput de diuisionibus. Idque iure meritoque

toque optimo. Diuisiones enim nihil aliud sunt, quam definitiones nouae, secundum certas modificationes partium totius formatae. Si ens aliquod compositum et extensum in suas partes resolvimus; tunc illa diuisio dicitur *physica*. Si vero ideam aliquam vniuersalem in suas particulares ideas; si genus in suas species resolvimus; tunc illa diuisio nominatur *mentalis* siue *logica*. De qua in praesenti capite. Num et quale discrimen inter *diuisionem*, *distinctionem* et *partitionem* reperitur, vberius coram definietur.

§. 181. Diuisio a numero membrorum diuidentium diuersas sortitur denominationes. Quae duobus constat membris, dicitur *bimembris* siue *Dichotomia*; quae tribus constat membris, appellatur *trimembris* seu *Trichotomia*; quae quatuor habet membra, dicitur *quarimembris* siue *Tetrachotomia*, et sic porro.

Exempla *dichotomias*, *trichotomias*, *tetrachotomias* adferam in ipsis lectionibus.

§. 182. Si membra diuidentia diuidimus rursus in nouas partes, dicimur *subdiuidere*.

E. gr. Cum *conscientia* diuiditur in rectam et erroneam; recta autem conscientia distinguitur in certam et probabilem, subdiuidere dicimur. Quid sit *condiuisio*? apparebit ex iis, quae in recitationibus hoc loco adferam,

§. 183. Cum, diuisionem esse totius siue compositi resolutionem in suas partes, dixerimus (§. 180.): patet, vt est compositum, siue totum; ita quoque esse eius diuisionem. Iam vero, eum totum variis sub relationibus considerari possit; oriuntur hinc variae species diuisionis.

1) *Totum vniuersale* siue *genus* in *species* suos describitur, e. gr. *animal* est vel *homo*, vel *brutum*. 2) *Totum essentiale* in *partes essentiales* *physicas*, e. gr. *homo* diuiditur in *animam* et *corpus*. 3) *Totum integrale* seu *corporeum* diuiditur in *partes suas quantitativas*, e. gr. *corpus humanum* dispecitur in *caput*, *truncum*

cum et artus reliquos. 4) *Totum potestatiuum*, siue, quod constat variis potentiis, siue facultatibus, diuiditur in suas realitates, e. gr. *anima* in varias facultates, v. gr. sensus, imaginationem, memoriam, attentionem, abstractionem, etc. Addunt hic Philosophi diuisionem *subiecti* in sua accidentia seu modos, e. gr. *omnis homo est vel pius, vel impius*, item *accidentis* per sua subiecta, e. gr. *poena aeterna est vel diabolorum, vel hominum damnatorum*, porro *effectus* per suas causas, e. gr. *religionis christianae impugratio alia ex ignorantia, alia ex malitia est, causae demique per suos effectus*, e. gr. *aliud verbum Dei* hominum mentes terret, vt lex, aliud easdem solatur, vt euangelium, Res aliqua etiam per *obiecta* sua distribuitur, e. gr. *aliud gaudium est ob creaturas, aliud ob Deum*.

§. 184. *Membra diuidentia, simul sumta, debent esse adaequata diuiso, i. e. diuisum nec plus, nec minus complectatur, quam omnia membra diuidentia simul.* *Demonstr.* Diuisum consideratur vt totum; membra autem diuidentia vt partes simul sumtae (§. 180.). Cum autem omnes partes debeant esse aequales toti (*per princ. Ontolog.*): membra diuidentia debent quoque adaequare diuisum; siue diuisum nec plus, nec minus complectatur, quam omnia membra diuidentia simul sumta.

Alii hanc propositionem ita enunciant; *Membra diuisionis debent exhaerere totum diuisum.* Alii ita: *Diuisum et membra diuidentia, sub disiunctione simul sumta, debent esse reciproca.* Falsa hinc diuisio esset, si *omne animal* distingueres in hominem, brutum et plantam. Diuisum enim minus contineret, quam omnia membra diuidentia simul sumta. Planta enim non continetur sub conceptu animalis. Ceterae regulae bonae diuisionis continentur his positionibus: *Membra diuidentia sibi repugnant, nec vnum eorum debet continere alterum* Haec regula a nonnullis Logicorum ita proponitur: *Membra diuidentia numquam coincidere debent.* Contra hanc regulam peccatur, cum *bonum* omne distribuitur in honestum, vtile et iucundum. Membra enim diuidentia sibi non repugnant, sed coincidunt, et de se inuicem affirmari possunt: *Omne enim honestum est etiam*

etiam vtile et iucundum. *Diuisio nihil contineat obscuritatis, adeoque termini euitentur, nihil significantes.* 3) *Tot membra diuidentia constituantur, quor ipsa rei diuisae natura suppeditat.* 4) *Hinc neque superstitiose nimis inhaerendum dichotomiis cum Ramistis, neque numerus membrorum diuidentium est nimium multiplicandus.* Idem enim, inquit SENECA, vitij habet nimis, quod nulla diuisio. 5) *Diuisio non faciat saltum.* Hinc 6) *cauendum maxime est, ne, si membra contradictorie opposita opponantur, deinceps loco termini negatiui substituaturs terminus positius, non perfecte aequipollens.* Contra hanc regulam peccant illi, qui omne ens distinguunt in *materiale et spiritum.* Debeant enim termino $\tau 8$ *materialis* opponere $\tau 0$ *immateriale.* Sed loco huius termini negatiui substituantur terminum affirmatiuum *spiritus*, qui tamen termino negatiuo *immaterialis* non perfecte aequipollet. Non enim omne immateriale est spiritus, id quod vberius commonstratur in Metaphysicis. Ceterum rationes harum regularum speciatim in praelectionibus sumus enumeraturi.

CAPVT V.

DE

IVDICIIS ET PROPOSITIONIBVS.

§. 185.

CVM mens nostra coniungit duas ideas, aut eadem separat, *iudicare* dicitur. *Iudicium* itaque, pro secunda mentis operatione sumtum, est nihil aliud, quam idearum coniunctio, vel separatio. Ideas autem secum inuicem *iungimus*, si, vnam ideam alteri conuenire cogitamus, eademque *separamus*, si vnam ideam alteri non conuenire, seu repugnare, cogitamus.

Hactenus actum de prima mentis operatione, de simplici, scilicet, apprehensione siue de nuda idearum formatione. Quia
vero

vero non modo res nobis simpliciter repraesentamus, sed ideas formatas quoque inter se ita conferimus, vt videamus, num duae ideae inter se conueniant et non conueniant, et praeterea, percepto vero ambarum idearum nexu, illas inter se coniungimus; ordinis ratio exigit, vt nunc hac idearum combinationem, vel separationem, exponamus.

§. 186. Vt vero definitio iudicii clarior euadat, exemplum luculentius adferemus. Si e. gr. mens iudicat, Deum esse aeternum; tum 1) ideam *Dei* cum idea *aeterni* confert, vt perspiciat, num duae hae ideae inter se conueniant, an non? 2) quando mens vtriusque ideae conuenientiam animaduertit; has duas ita inter se coniungit, vt statuatur, Deum esse aeternum.

§. 187. Iudicium, verbis expressum, dicitur, *propositio*, vel *enunciatio*. A CICERONE et RAMO vocatur *axioma*.

§. 118. *Affirmare* dicimur, si vnam ideam alteri conuenire significamus, siue, si vnam ideam alteri tribuimus. *Negamus* autem, si vnam notionem alteri repugnare indicamus, siue, si vnam notionem ab altera remouemus.

E. gr. Si significas, ideam *aeterni* conuenire ideae *Dei*; tunc affirmas, Deum esse aeternum. Si vero ideam *aeterni* ideae *mundi* repugnare indicas; negas, mundum esse aeternum.

§. 189. *Ex quo patet, omne iudicium esse vel affirmatiuum, vel negatiuum. Demonstr.* Cum omne iudicium consistat in idearum coniunctione vel separatione (§. 185.) ideas autem tum coniungamus et separemus, cum, vnam alteri conuenire, cogitamus, vel minus (§. 185.): consequens est, vt in omni iudicio vel ideam vnam alteri conuenire, vel non conuenire, cogite-

gitemus. In illo casu affirmas, in hoc negas (§. 188.).
E. omne iudicium est vel affirmatiuum, et negatiuum.

§. 190. In omni iudicio debet adesse res, de qua affirmatur, vel negatur, et debet quoque adesse aliquid, quod affirmatur et negatur. Demonstr. Cum in omni iudicio coniungamus vel separemus ideas (§. 185.); coniungere autem ideas tum demum dicamur, cum vnam ideam alteri conuenire cogitamus (§. 185.), siue, quod idem est, cum vnam ideam alteri tribuamus, et ideas separemus, cum vnam alteri repugnare cogitemus, siue, quod idem est, cum vnam ideam ab altera remoueamus: consequens est, vt in omni iudicio debeat aliquid adesse, cui vel tribuatur notio altera, vel abs quo remoueatur eadem. E. in omni iudicio debet adesse aliquid, de quo aliquid affirmetur, vel negetur (§. 188.). Porro cum vnum alteri tribuere nequeas, vel ab eodem remouere, nisi quid adsit, quod tribuas, aut remoueas; euidens est, in omni quoque iudicio debere aliquid adesse, quod affirmetur, vel negetur (§. 188.).

§. 191. Illud, de quo aliquid vel affirmatur, vel negatur, dicitur *subiectum*; id vero, quod affirmatur, vel negatur, appellatur *praedicatum*.

§. 192. Vt adeo nunc intelligas, in omni iudicio debere adesse subiectum et praedicatum (§. 190. 191.); et quia omnis propositio siue enunciatio est iudicium verbis expressum (§. 187.): euidens est, ad omnem quoque propositionem subiectum et praedicatum requiri, siue terminum, quo res ista enunciatur, de qua iudicatur, et terminum, quo determinatur, quid rei vel conueniat, vel non conueniat.

Subie-

Subiecta et praedicata propositionum vocantur quoque *propositionum extrema*, quia ab initio et fine posita propositiones terminant.

§. 193. *Praeter subiectum et praedicatum in omni quoque propositione debet adesse copula. Demonstr.* Quia in omni enunciatione iudicium meum significo (§. 187.): in omni autem iudicio notiones vel coniunguntur, vel separantur, (§. 185.): consequens est, ut in omni propositione voce quadam opus sit, per quam notionum nexus vel separatio indicetur. Vox illa, quae subiectum praedicato coniungit, siue, quae nexum subiecti et praedicati indicat, dicitur *copula*. E. ad omnem propositionem praeter subiectum et praedicatum requiritur copula.

Copula autem siue terminus, qui nexum subiecti et praedicati indicat, est vox *EST*. Cui si particula non praefigitur, indicatur notionum separatio. Ille terminus *EST* aut ponitur expresse nonnumquam aut latet. In illo casu habet *copulam explicitam*, in hoc *implicitam* e. gr. *Deus est aeternus*, copula hic adest explicita, sed, si dicis: *Deus omnia conseruat*, copulam latere vides. Propositio enim resoluti ita debet: *Deus est conseruans omnia*. Copula a veteribus praeterea diuiditur in *copulam secundi adiecti et tertii adiecti*. Illa est, cum terminus *EST* nullum praedicatum post se habet, sed notat tantum rei existentiam, e. gr. *Deus est*. Si vero vox *EST* praedicatum post se habuerit, quod cum subiecto coniungit; dicitur *copula tertii adiecti*, e. gr. *Deus est aeternus*.

§. 194. Quae propositiones expressum subiectum, praedicatum et copulam habent, dicuntur *logicae et perfectae*; *imperfectae* autem dicuntur et *crypticae*, in quibus vel subiectum, vel praedicatum vel copula latent.

Huc referuntur quoque propositiones illae, in quibus nihil de altero vel affirmatur, vel negatur, quamuis nexus vocabulorum grammaticus obseruetur, quae vocantur *non logicae*. Ta-

les sunt propositiones optatiuae, imperatiuae, precariuae, interrogatiuae, exclamariuae, etc.

§. 195. Varias propositionum species triplici illa notissimaque quaestione, *quae? qualis? quanta?* euoluunt philosophi. Ad quaestionem, *quae sit propositio?* respondendum praecipiunt, quod sit vel *simplex*, vel *composita*. Ad quaestionem, *qualis est propositio?* respondent, quod sit vel *affirmatiua*, vel *negatiua*. Ad quaestionem denique, *quanta est propositio?* responderi volunt, est vel *uniuersalis*, vel *particularis*, vel *singularis*. De singulis sigillatim et distincte.

§. 196. *Propositio simplex*, quae *categoria* quoque dicitur, est, in qua praedicatum, sine vlla conditione adiecta, de subiecto enunciat.

E. gr. Haec propositio: *Deus est aeternus*, est propositio categorica. Sine vlla enim conditione de Deo praedicatum aeterni enunciat. *Propositionem simplicem* vocant quoque illam, quae vnico subiecto, et vnico praedicato constat.

§. 197. *Propositio composita* illa est, in qua vel plura simul subiecta locum habent, vel praedicata.

E. gr. *Deus est aeternus et omnipotens*. *Liberalitas et temperantia sunt virtutes*. Hae propositiones sunt compositae, quia in prima sunt plura praedicata, in altera vero plura subiecta. Ad propositiones compositas referunt: 1) *propositionem hypotheticam*, siue *conditionalem*, 2) *disiunctiuam*, 3) *copulatiuam*. De singulis sigillatim.

§. 198. *Propositio conditionalis* siue *hypothetica* est, in qua praedicatum tribuitur subiecto sub addita aliqua conditione.

E. gr. *Si Deus est ens sapientissimum, eligit optimum*; est propositio hypothetica siue conditionalis. De hac propositione hypothetica duas has obserues regulas. 1) *Conditio nihil ponit in esse*, i. e. quod sub conditione esse dicitur, illud nondum, sine illa adiecta conditione esse, existimandum est. E. gr.

Si

Si Caius diligens est, erit doctus. Si quis inde, omiſſa conditione, inferret; Caius erit doctus; contra hanc regulam peccaret. 2) *Conditio impoſſibilis habet vim negandi.* E. gr. ſi effeceris, vt heri fiat hodie, haeredem te opum mearum inſtituam, i. e. non te inſtituam haeredem. Cel. WOLFIVS recte exiſtimat *Log. Lat. p. 228.* omnes propoſitiones categoricas tacitam hypotheſin inuoluere. Cum enim nihil fit ſine ratione ſufficienti (§. 3.): debet quoque ſemper vel in ſubiectione naturae, vel extra eiusdem naturam deprehendi ratio, cur praedicatum ei vel competat, vel non. Ratio illa, ob quam praedicatum ſubiectione conuenit, dicitur *hypotheſis*, illud autem, quod ob illam rationem ſubiectione tribuitur, dicitur *theſis*. Vnde eſt, vt, *hypotheſin* et *theſin* omni propoſitioni ineſſe, iudicent accuratiores philoſophi. Conf. HEINECCIIVS *Element. Log. p. 39.* E. gr. ſi dixeris, *Deus eſt aeternus*, habes propoſitionem categoricam (§. 196.). Ratio vero debet addeſſe, cur dicas potius, *Deus eſt aeternus*, quam, *Deus non eſt aeternus*.

§. 199. *Propoſitio diſiunctiua* eſt, vbi ex pluribus praedicatis vnum tribuendum eſſe ſubiectione, affirmatur, ſed, quodnam eorum tribui debeat, non determinatur.

Eſt haec definitio Cel. WOLFII in *Log. Lat. p. 282.* Hanc propoſitionis diſiunctiuae definitionem ſequenti illuſtrabimus exemplo. E. gr. ſi quis dixerit: *aut anima eſt ſimplex, aut compoſita*; tunc alterutrum horum praedicatorum animae tribuendam eſt. Quodnam uero tribuendum ſit, non determinatur. Praedicata, quae in propoſitione diſiunctiua ſibi repugnant, dicuntur *membra diſiuncta*. De his propoſitionibus ſequentes notes regulas: 1) *Plena eſſe debet membrorum diſiunctorum enumeratio.* Vnde falſa eſt ſequens propoſitio: *Aut peccatum eſt ens creatum, aut increatum.* Datur enim adhuc ens introductum. 2) *Membra diſiuncta ſibi debent ita eſſe oppoſita, vt ſimul conſiſtere non poſſint.* Falſa hinc eſſet propoſitio: *Actio aut eſt pia aut decora.*

§. 200. *Propoſitio copulatiua* eſt, ſi ſubiectione et praedicatum ita connectuntur, vt vel vtrique ſubiectione ſigillatim poſſit tribui idem praedicatum, vel eidem ſubiectione poſſint tribui ſingula praedicata.

E. gr. *Deus eſt et omnipotens et omniſcius,*

§. 201. Cum propositiones formamus; tunc modum per saepe determinamus, quo, praedicatum subiecto conueniat, vel non conueniat. Quod cum fit, dicuntur propositiones istae *modales*.

Tales modi sunt quatuor: 1) *necesse est*, 2) *contingit*, 3) *possibile est*, 4) *impossibile est*. E. gr. *necesse est, mundum, sole splendente, illustrari*. *Contingit, nonnullos, qui philosophiae operam dant, in Atheismum prolabi*. *Possibile est, Titium aegrotare*. *Impossibile est, ut Scriptura sacra errores nobis tradat*.

§. 202. Propositiones adhuc considerandae sunt *exponibiles*. Sunt autem propositiones *exponibiles* eiusmodi propositiones, quae ob particulas quasdam aliquam inuoluunt difficultatem et multipliciter, ut per aliquot alias propositiones explicari debeant, si illis sua constare debet claritas.

Ad exponibiles referuntur 1) *propositiones exclusivae*, 2) *exceptivae*, 3) *restrictivae*, 4) *comparativae*.

§. 203. *Propositio exclusiua* est, in qua difficultatem et multipliciter sensum adferunt particulae exclusivae.

Sunt autem particulae exclusivae, *solus, vnicus, solum, tantum duntaxat* etc. E. gr. *sola fides iustificat*, est propositio exclusiua. *Exclusiua* est vel exclusi subiecti, vel exclusi praedicati. Illa est, vbi particula exclusiua refertur ad subiectum, e. gr. *sola fides iustificat*. Haec est, in qua particula exclusiua refertur ad praedicatum. E. gr. *Caius tantum calumniari nouit*, i. e. nihil aliud didicit, quam artem calumniandi. De exclusiua notamus hanc regulam: *exclusiua non excludit quoduis, sed tantum opposita* e. gr. si dicimus: *sola fides iustificat*, non excludimus hoc ipso meritum Christi aut gratiam Dei, sed tantum bona opera. Sed haec de exclusiua.

§. 204. *Propositio exceptiua* est, in qua particulae exceptivae difficultatem per sensum multipliciter adferunt.

Sunt

Sunt autem particulae exceptivae: *praeter, nisi, praeterquam, excepto*, etc. E. gr. *Omne ens, praeter Deum, est contingens*, est propositio exceptiva. Quomodo exponantur cum exclusivae, tum exceptivae, in lectionibus ipsis demonstrabitur.

§. 205. *Propositio restrictiva* est, in qua particulae restrictivae multiplicatum sensum ob difficultatem inferunt.

Sunt vero particulae *restrictivae vel limitativae: quare, nus, qua, in quantum, quod attinet ad, quoad*, etc. E. gr. *homo, qua animam, est incorruptibilis*. Propositiones restrictivae distinguuntur in propositiones *specificativas et reduplicativas*. De quibus speciatim in recitationibus.

§. 206. *Propositio comparativa* est, in qua particula aliqua comparativa subiecti praedicatique relationem ad se inuicem efficit.

Particulae autem comparativae sunt *magis, minus, plus, maxime*, etc. E. gr. *Atheismus est magis perniciosus, siue, est perniciosior, quam superstitio*. In omni autem comparativa propositione tria occurrunt, 1) res, quae inter se comparantur, 2) aliquid, in quo comparantur, quod vocant *tertium comparationis*, 3) requiritur, ut tertium comparationis vni rerum comparatarum maiori gradu tribuatur, alteri in minori. Id, cui tertium comparationis in maiori gradu tribuitur, dicitur *magis comparatum*. Id vero, cui tertium comparationis minori gradu tribuitur, dicitur *minus comparatum*; e. gr. in hac propositione, *WOLFIVS accuratius demonstrat, quam LEIBNITIVS*; res comparatae sunt *WOLFIVS* et *LEIBNITIVS*, tertium comparationis est *accurata demonstratio, siue rigor demonstrandi*, comparatum maius est *WOLFIVS*, comparatum vero minus est *LEIBNITIVS*. Quomodo propositiones comparativae exponantur, itemque quid sint propositiones *proprie et improprie comparativae*, docebo vberius in praelectionibus. Ceterum ad exponibiles referuntur a nonnullis quoque propositiones *inceptivae*, e. gr. *Caius incipit esse pius*; *desitivae*, e. gr. *Caius desinit esse diligens*; *continuativae*, e. gr. *Caius continuat esse diligens*, et denique *exhibitivae*. Definiunt autem Logici *propositionem exhibitivam* per eiusmodi propositionem, in qua loco subie-

Si *pronomen* adhibetur *demonstratiuum*, ad exhibendum alicui aliquid, quod est ex duabus rebus copulatum, quarum *principalis* minusque sensui obuia in praedicato exprimitur; altera vero, quae magis pater, non expressis verbis ponitur, et *vehiculum* appellatur. Sic, ostendo marsupio, pecunia repleto, dicere possum, *hoc est pecunia*; ubi res principaliter significata, est *pecunia*, vehiculum vero *marsupium*. Talis exhibitiva propositio est illa Iesu! *Hoc est corpus meum*. Haecenus de *exponibilibus*, quas merito inter propositiones compositas retuleris, quippe quae non vnicum subiectum et praedicatum vnicum inuoluunt, sed plures omnino propositiones, si analysis instituat et expositio accedat.

§. 207. Ad qualitatem nunc propositionum accedimus, secundum quam omnis propositio vel *affirmans* est, vel *negans*.

§. 208. *Propositio affirmatiua* est, in qua praedicatum tribuitur subiecto, *negatiua* vero est, in qua praedicatum remouetur a subiecto.

Negatiuae propositionis signum est negatio NON, quae particula NON in propositionibus negatiuis semper ad copulam referri debet. Plures dantur casus, in quibus negatio ingredi potest compositionem, adeoque copulam non afficit. Deprehendimus in multis propositionibus, quod negatio terminum tantum aliquem, aut termini partem, cui NON immediate praepositur, afficiat. Quo in casu habes propositiones *infinitas*, e.gr. propositio infinita est sequens: *Adam in statu integritatis potuit non mori*. Sed propositio sequens est negatiua: *Adam in statu integritatis non potuit mori*. Haec falsa est propositio, illa vera.

§. 209. Propositio, ratione quantitatis, est vel *uniuersalis*, vel *particularis*. Illa est, si hypothesis siue conditio, sub qua praedicatum enunciat de subiecto, later in ipsa subiecti natura. WOLFIVS ita propositionem uniuersalem definit: in qua subiectum est terminus communis, species nempe vel genus; praedicatum

tum autem conuenit singulis speciei indiuiduis, vel singulis generis speciebus harumque indiuiduis.

E. gr. *Homo est rationalis*, est propositio vniuersalis; ratio enim siue hypothesis, sub qua rationalitas praedicatur de homine, latet in ipsa natura et definitione hominis. Subiectum in hac propositione est terminus vniuersalis, nempe species, et praedicatum est eiusmodi, vt ad omnia indiuidua, sub specie contenta, applicari queat.

§. 210. Signum vniuersalitat^s in propositione affirmatiua est vox *omnis*, in negatiua *nullus*.

§. 211. Cum propositio vniuersalis habet signum vniuersalitat^s sibi additum; tunc dicitur propositio *vniuersalis definita*. Cum vero propositio vniuersalis absque signo vniuersalitat^s adfuerit; tunc habes propositionem *vniuersalem indefinitam*.

E. gr. *Omnis homo est mortalis*, est propositio *vniuersalis definita*, quia hic comparat signum vniuersalitat^s. Sed si dixeris: *Homo est rationalis*, tunc haec quidem propositio est vniuersalis, sed *indefinita*.

§. 212. Perspicuum hinc est, *vniuersalitat^sem* propositionis minus recte cognosci ex signo vniuersalitat^s praeposito. *Demonstr.* Cum detur propositio vniuersalis indefinita (§. 211.); in propositione autem indefinita vniuersali nullum signum vniuersalitat^s compareat (§. cit.): manifestum est, signum vniuersalitat^s non efficere propositionem vniuersalem.

Sumas e. gr. hanc propositionem: *Omnis homo est eruditus*. Huic propositioni signum vniuersalitat^s praefixum vides, nec tamen est vniuersalis. Vt adeo minus recte a Scholasticis illa propositio dicatur vniuersalis, cuius subiecto praefigitur signum vniuersale. Aliud criterium allegetur necesse est, ex quo diiudicetur propositionis vel vniuersalitat^s, vel particularitat^s, idque ex ipsa subiecti natura desumi debet.

§. 213. Porro hinc liquet, recte affirmari a philosophis *propositiones indefinitas in communi sermone aequipollere vniuersalibus.*

Si quis e. gr. diceret indefinite: *Cantores amant humores, item Galli sunt adulteri;* neque *Cantores,* neque *Galli* has ferrent propositiones indefinitas, facile easdem admittiri, si pro particularibus haberent. Hactenus de propositione vniuersali.

§. 214. Propositioni vniuersali opponitur *particularis.* Est autem propositio particularis, in qua subiectum est terminus communis, genus nempe vel species; praedicatum vero non conuenit, nisi quibusdam speciei, vel generis, indiuiduis. Nota particularitatis est vox *quidam.*

E. gr. *quidam homo est pius.* Hic, vt vides subiectum est terminus communis, nempe species, praedicatum autem est eiufinodi, vt non omnibus indiuiduis, sub hac specie contentis competat.

§. 215. Propositionis particularis subiecto nunc signum particularitatis praefigitur, nunc, omittitur. In illo casu habes *propositionem particularem,* eamque *definitam;* in hoc *propositionem particularem indefinitam.*

§. 216. Vt adeo hinc rursus intelligas, 1) signum particularitatis non pertinere ad naturam et essentiam propositionis particularis, generatim consideratae, sed tantum definitae (§ 215.); non ideo propositionem esse particularem, quamuis signum particularitatis sit praefixum.

Permagni refert, propositiones particulares in scientiis transformari in vniuersales. Id vero sequenti ratione fieri potest. Si propositionem habueris particularem; tum ad hypothesin conditionem, siue determinationem attendas, sub qua praedicatum subiecto competit, et eam determinationem addas: tum praedicatum subiectis omnibus competet, quae sunt sub iisdem
circum-

circumstantiis, iisdemque determinationibus gaudent. E. gr. Haec propositio: *quidam homo est Philosophus*, est propositio particularis. Si hanc propositionem commutare volueris in vniuersalem; rationem exquiras, cur hoc praedicatum quibusdam hominibus competat. Inuenies scilicet, quia quidam homines habitu rationes rerum perspicendi et asserta sua demonstrandi gaudent. Hinc nunc efficietur vniuersalis propositio, si determinationem et conditionem addideris h. m. *Omnis homo, qui gaudet habitu, rationes rerum inuestigandi, et asserta sua demonstrandi, est Philosophus*. Ab hac consideratione dependet analysis propositionum, quae est resolutio in thesin et hypothesin. De qua analysi propositionum eiusque vsu plane insigni in recitationibus plura disseram.

§. 217. *Propositio singularis* est, cuius subiectum est indiuiduum, siue terminus singularis.

E. gr. *Caius est eruditus, Iosephus est castus*, sunt propositiones singulares.

§. 218. Ex his omnibus vides, omnes propositiones esse vel vniuersaliter affirmantes, vel vniuersaliter negantes; vel etiam particulariter affirmantes, vel particulariter negantes.

Differentiam hanc propositionum indicarunt scholastici per quatuor has vocales, A, E, I, O. A significat vniuersalem affirmantem, E vniuersalem negantem, I particularem affirmantem, O particularem negantem.

§. 219. Ad differentiam nunc accedimus propositionum, quoad obiectum et euidenciam earum. Quoad obiectum, siue rem illam, quae propositione continetur, omnis propositio diuiditur in propositionem *theoreticam* et *practicam*. Quoad euidenciam, siue praedicationis claritatem, propositio omnis est vel *demonstrabilis*, vel *indemonstrabilis*. De singulis sigillatim.

Hic vel maxime exponi debent propositiones, quas in Mathematicorum scriptis obuias esse nouimus, quasque ipsi peculiaribus nominibus in methodo sua a se inuicem discreuerunt.

§. 210. *Propositio theoretica* dicitur, in qua aliquid, quod subiecto inest, de eodem affirmatur, vel negatur. *Propositio practica* est propositio, in qua aliquid fieri posse affirmatur, vel fieri debere postulatur.

E. gr. *Homo est rationalis, Deus est aeternus*, sunt propositiones theoreticae. Haec autem propositio, *quicumque vult habitum sibi acquirere, debet actiones easdem crebrius repetere*, est propositio practica.

§. 221. *Propositio indemonstrabilis* dicitur, in qua nexus subiecti et praedicati intellectis terminis statim patet. In casu opposito propositio dicitur *demonstrabilis et demonstratiua*.

E. gr. Haec propositio: *fieri non potest, ut aliquid eodem tempore sit et non sit*, est propositio indemonstrabilis, quia statim per terminos patet. Sed haec propositio *anima est immortalis*, est propositio demonstrabilis, siue demonstratiua, quia haec propositio non est ex terminis manifesta, et in psychologia rationali ex multis aliis propositionibus demonstratur.

§. 222. *Propositio indemonstrabilis theoretica* vocatur *axioma*.

E. gr. Hae propositiones *rotum est maius sua parte*, item, *impossibile est, idem simul esse, et non esse*, sunt axiomata. Veteres vocabant tritos Metaphysicorum canones quoque axiomata. Quia vero illi canones et dicteria philosophorum plerumque sunt propositiones sensus vagi et indeterminati, multisque adhuc exceptionibus obnoxiae; minus recte vocari posse illas axiomata riguroso sensu, in praelectionibus eomonstrabo. Axioma enim, vi vocis, indicat eiusmodi propositionem, cui auctoritas aliqua in convincendo competit, quaeque ob dignitatem suam et evidentiam internam assensum extorquet, ita, ut praesidiis alienis, quibus assensus extorqueatur, plane non indigeat. Conf. HAGEN de *Methodo mathematica*, p. 239. et BULFINGERI *dissertat. de Axiomatibus philosophicis*, Tubing. habita 1722. Ad axiomata referunt recentiores: 1) Omnem illam propositionem, quae ex unica definitione immediate deduci potest. Ita

enim

enim WOLFIVS in commentatione breui de *Methodo mathem.* §. 30. *Quidquid ex consideratione eorum, quae in vna definitione continentur, immediate deducitur, axioma vocamus, si quid rei conuenire, aut non conuenire, enunciet.* Sumas e. gr. hanc definitionem: *Spiritus est substantia, intellectu et voluntate praedita.* Si ex hac vnica definitione has positiones immediate deduxeris: *Spiritus est substantia; Spiritus est intellectu praeditus; Spiritus est voluntate praeditus. Quidquid non est intellectu et voluntate praeditum, illud non est spiritus;* tunc haec propositiones vocantur axiomata. 2) Ad axiomata referuntur *propositiones identicae*, in quibus idem, quoad vocem atque sensum de se ipso affirmatur. E. gr. tales propositiones identicae sunt sequentes: *Homo est homo.* Item: *Quidquid habet partes, illud gaudet quoque multitudine partium.* 3) Et quia omnes definitiones sunt propositiones identicae (§. 146.): patet, propositiones, in quibus definitio praedicatur de definito, aut vice versa, de definitione definitum, referri recte inter axiomata. E. gr. *Quidquid est spiritus, debet esse substantia intellectu et voluntate praedita.* Et, *quidquid est substantia intellectu et voluntate praedita, illud recte inter spiritus refertur.*

§. 223. *Postulatum dicitur propositio practica indemonstrabilis; siue propositio aliqua practica, quae immediate ex vnica definitione concipitur et deducitur.*

E. gr. *Definias felicitatem per statum durabilis gaudii.* Si ex hac vnica definitione has positiones deduxeris practicas: *Qui vult felicitate potiri, debet id agere, vt in statu gaudii durabilis versetur.* Item: *Homo redditur felix per id, quod ipsi durabile gaudium affert,* tum haec propositiones dicuntur postulata.

§. 224. *Theorema vocatur propositio theoretica demonstrabilis, siue demonstratiua. Siue: Theorema est propositio theoretica, ex pluribus definitionibus, inter se collatis, eruta.*

E. gr. Haec propositio: *Ens simplex caret omni magnitudine,* est theorema, quia haec propositio debet demonstrari ex definitione *entis simplicis* et definitione *magnitudinis*. In omni
theo-

theoremate attendendum est ad duo momenta, *thesin* scilicet, siue ipsam *propositionem*, quae enunciat, quid rei conveniat, vel non, et *probationem thesios*, quae nexum, vel repugnantiam, ope idearum quarundam intermediarum citare luculenterque declarat. Probatio autem plerumque his litteris concluditur: Q. E. D. i. e. *quod erat demonstrandum*.

§. 225. *Problema* dicitur propositio practica, demonstrabilis, siue, est propositio practica ex pluribus definitionibus deducta.

E. gr. *Voluntas est emendanda per praecudiorum abolitionem*. Haec propositio est demonstranda, et regulae practicae speciem induit. Vox *problematis* alias duplici potissimum sensu sumitur, 1) pro quaestione, quo operatio aliqua continetur producenda. Si autem modus operationis producendae indicatur; tum ille modus propagationis indicatus dicitur *solutio problematis*, e. gr. *Quomodo emendatur voluntas hominis?* est hoc sensu *problema*; solutio autem problematis esset sequens: *si in intellectu viua et distincta boni malive repraesentatio excitatur, tum efficitur id, ut voluntas nil appetat, nisi verum bonum, et nil auerferat, nisi verum malum. Quo ipso emendatur*. Vox *problematis* significat quoque propositionem et quaestionem dubiam, de qua in utramque partem disputari potest, e. gr. *num anima a parentibus propagetur*.

§. 226. *Corollaria*, quae alias quoque dicuntur *confectaria*, itemque *porismata*, sunt propositiones, quae sine multa ratiociniorum ambage ex definitionibus aliis inferuntur.

Si e. gr. hoc theorema fuerit positum: *Affectus turbant attentionem*, et ex hoc theoremate hanc propositionem eliqueris; E. et *ira turbant attentionem*; tunc haec ultima propositio dicitur *corollarium*.

§. 227. Singulis his propositionum generibus addi solent *scholia*, quae illustrant ea, quae adhuc obscura videri poterant.

Ad scholia itaque omnes illae annotationes pertinent, quibus usus, propositionis demonstratae, historia, neque minus ratio,

tio, qua auctor ad hanc illamue propositionem peruenerit, explicantur. Si e. gr. *principium indiscernibilem* explicasses et demonstrasses, et in annotatione aliqua adiecta, vel primum huius principii auctorem, vel eiusdem usum, vel obiectiones nonnullorum, contra illud formatas, vel alia, hoc principium illustrantia, adferres; tunc integra illa annotatio, qua haec adferuntur, quae ad illustrandum principium indiscernibilem pertinent, diceretur *scholion*.

§. 228. *Lemma* dicuntur propositiones, ex aliena disciplina desumptae, et in subsidium adductae, ad demonstrationem alicuius propositionis in disciplina, quam tractamus, obuiuae, absoluendam.

E. gr. si in philosophia morali theorema demonstrare velles: *omnes actiones bonae vel malae sunt intrinsece et per suam naturam bonae vel malae*, ad hoc autem demonstrandum in subsidium vocares propositionem illam metaphysicam: *essentiae rerum sunt necessariae*; tunc haec propositio dicitur *lemma*.

§. 229. Hactenus de propositionum differentia. Proximum est, vt addamus quaedam de propositionum *affectionibus*, de quibus scholastici multa operose magis, quam vtiliter praeceperunt. Ad affectiones propositionum pertinent *α) oppositio β) subalternatio, γ) conuersio, δ) aequipollentia*. De singulis ea adferemus, quae nobis in accurata ratiocinatione vsui esse possunt.

§. 230. *Oppositio* est propositionum inter se pugnantium collatio, vbi vna affirmat, quod altera negat.

E. gr. inter duas has propositiones datur oppositio: *Mundus est ens contingens; Mundus non est ens contingens*. Diuiditur autem oppositio in *contrariam, contradictoriam, et subcontrariam*.

§. 231. *Propositiones*, in quarum vna vniuersaliter negatur, quod in altera vniuersaliter affirmatur, de eodem subiecto, dicuntur *contrariae*.

E. gr.

E. gr. *Omnis sapiens eligit optimum; Nullus sapiens eligit optimum*, sunt propositiones contrariae. De propositionibus contrariis nota hanc regulam. *Contrariarum propositionum utraque falsa esse potest, at numquam utraque vera.* Si has duas habueris propositiones: *O. eruditus est pius; N. eruditus est pius*; tunc facile vides, has duas propositiones esse contrarias, et ambas falsas.

§. 232. *Contradictoria propositio* est, quae idem praedicatum de eodem subiecto affirmat et negat; siue, cum propositiones vniuersaliter affirmantes et particulariter negantes, vel vniuersaliter negantes et particulariter affirmantes, inter se comparantur; tunc hanc *oppositionem* vocamus *contradictoriam*.

E. gr. *Omnis sapiens eligit optimum; quidam sapiens non eligit optimum.* De indole et requisitis verae contradictionis plura coram adferam. Nota interim, *contradictoriarum propositionum alteram semper veram, alteram falsam esse.*

§. 233. *Subcontraria oppositio* est inter particulares propositiones.

E. gr. *Quidam homo est doctus; quidam homo non est doctus.* De propositionibus subcontrariis nota est regula: *Subcontrariae propositiones ambae verae, at non ambae falsae esse possunt.* Duae haec propositiones modo memoratae sunt verae, sed duae falsae esse non possunt. Additur his *oppositio praekontraria*, qua in altera propositione singulari affirmatur, quod idem in altera singulari negatur. Regulae de hac sunt: 1) *Si his propositionibus altera vera est, altera necessario debet esse falsa*: 2) *Harum alterutram veritate semper eminere oportet.* Vid. DAN. RICHTERI Diss. de *oppositio- ne propositionum*, Ien. 1738.

§. 234. *Subalternatio* est illa propositionum affectio, qua propositio latior, siue maioris extensionis, includit propositionem angustio-rem, siue minoris extensionis, siue *subalternatio* est relatio vniuersalis propositionis atque particularis inter se, quae idem subie-
ctum

ecum idemque praedicatum habent. *Vniuersalis* propositio, quae includit particularem, dicitur *subalternans*. *Particularis* autem propositio, quae sub vniuersali continetur, dicitur *subalternata*.

E. gr. *Omne animal viuunt et sentit; quoddam animal viuunt et sentit*. Prior propositio dicitur subalternans: posterior subalternata. Hic notes velim regulas sequentes: 1) *Si subalternans est vera, subalternata quoque est vera*, Si e. gr. verum est, *omne animal viuere*; verum quoque est, *quoddam animal viuere*. Non vero vice versa, *si subalternata est vera, subalternans quoque erit vera*. Verum est, *quemdam hominem esse doctum*; non ideo verum est, *omnem hominem esse doctum*. 2) *Si subalternans est falsa, non ideo statim falsa est subalternata*. E. gr. falsum est, *omnem hominem esse doctum*, non vero ideo falsum est, *quemdam hominem esse doctum*. Harum regularum rationes in recitationibus enumerabo.

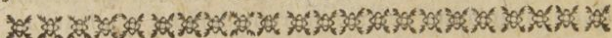
§. 235. *Conuersio* dicitur talis mutatio propositionis, vbi subiectum fit praedicatum, e. v. v. *salua* qualitate, seu veritate, propositionum.

E. gr. Hae propositiones: *Omnis spiritus est intelligens, et omne intelligens est spiritus*, dicuntur conuerti. Prior propositio, cuius subiectum et praedicatum transponitur, dici solet *conuertendas* vel *conuersa*. Posterior, quae ex hac permutatione oritur, dicitur *conuertens*. Triplex statuitur conuersio: 1) *simplex*, qua eadem quantitas et qualitas propositionum seruantur. E. gr. *Nullus virtute praeditus calumniis delectatur*, E. *Nullus, qui calumniis delectatur, est virtute praeditus*. 2) *Per accidens* conuersio fit, qua mutatur quantitas propositionum. E. gr. *Omnis doctus est homo*, E. *quidam homo est doctus*. 3) *Per contrapositionem*, cum qualitas terminorum mutatur, qualitate et quantitate manente. E. gr. *Quidam homo non est sapiens*, E. *quoddam, quod non est sapiens, est homo*. His additur conuersio *per contradistinctionem* et *contradistinctionem*, illa est, qua propositio ita conuertitur, vt subiecto infinito nuncupato, et qualitas mutatur et quantitas, v. c. *Elias viuus in coelum est relatus*, E. *quicumque non viuus in coelum est relatus, non est Elias*; haec vero, qua propositio ita conuertitur, vt subiecto per terminum infi-

infinitum exhibito, eadem et quantitas et qualitas retineatur, v. c. *quidam homines sunt docti, E quidam non docti siue indocti sunt homines.* vid. DAN. RICHTERI *diss. de Conuersione propositionum*, Hal. 1740.

§. 236. *Supereff aequipollentia propositionum.* Propositiones autem dicuntur *aequipollentes*, quae verbis quidem discrepant, sed sensum eundem habent.

E. gr. *Affectus turbant attentionem: mens nostra turbatur in attendendo ab affectibus*, sunt propositiones aequipollentes. Multa hic operosius a scholasticis sunt tradita, quae tamen recte cum Cel. SYRPIO ad lusus logicorum scholasticorum difficiles, referas. Quae hic sciri merentur, ea in ipsis scholis adducam. Quod reliquum, euoluatur Io. ALBERT. BEROKENKAMP *comment. logica de Affectionibus propositionum relatiuis*, Lemgou. 1743.

CAPITULUM VI.

DE

RATIOCINATIONE ET SYLLOGISMO.

§. 237.

HACTENUS actum est de iudicio et propositione. Cum vero idearum conuenientiam vel separationem non immediate semper perspicere possimus: illud fiat, necesse est, ope alicuius ideae tertiae, cum scilicet ex comparatione duarum idearum cum tertia colligimus, coniungendaene sint, an separandae. Atque ita ex duobus iudiciis, notionem communem habentibus, tertiam elicimus, quod vocant *ratiocinari*.

E. gr. si comparas *Deum* cum ente *indestructibili et simplici*, satis intelligis, *Deum* et *ens indestructibile* posse iungi. Atque ita nunc ratiocinium ita conficies: *O. ens simplex est ens*
inde-

indestructibile. Deus est ens simplex. E. Deus est ens indestructibile. Hic iudicium tuum, Deus est ens indestructibile, derivas ex duobus iudiciis hisce: O. ens simplex est ens indestructibile, Deus est ens simplex. Haec duo iudicia notionem communem habent, scilicet ideam entis simplicis.

§. 238. *Hinc intelligis, ad omne ratiocinium non plures ideas requiri, quam tres, et tria tantum iudicia adesse debere. Demonstr. Cum ratiocinium oriatur ex comparatione duarum idearum cum tertia (§ 237.): perspicuum est, in ratiocinatione non plures conceptus requiri, quam tres. Porro cum omne ratiocinium sit actus mentis, quo ex duobus iudiciis, notionem communem habentibus, tertium elicimus (§ 137.): manifestum est, ad omne ratiocinium non plura requiri, quam tria iudicia.*

§. 239. *Per experientiam deprehendimus, ordinem cogitandi in formandis ratiociniis ita procedere: I. Rem aliquam siue notionem ad genus aliquod vel speciem referimus, atque tum omne illud, quod de genere illo vel specie, ad quam obiectum retulimus, affirmatur, vel negatur, de ipso quoque obiecto, ad genus vel speciem relato, affirmamus, vel negamus. Hic est prior modus cogitandi in conficiendis ratiociniis. II. Ordo cogitationum quoque ita instituitur. Cum in obiecto A notas vel characteres animadvertimus, qui definitionem aliquam constituent: tunc obiecto illi A. definitum convenire iudicamus (§. 157.), et cum notas et characteres ab obiecto abesse observamus; tunc obiecto illi A definitum non convenire pronunciamus.*

E. gr. iram referimus ad genus, nimirum affectus. Omne itaque illud, quod de affectu tibi suppeditat memoria vel imaginatio, e. gr. quod affectus turbent attentionem, eadem applicas ratione ad iram, sequentem in modum: O. affectus

BAYM. LOG.

G

turbas

turbat attentionem. O. ira est affectus, E. O. ira turbat attentionem. Hoc ratiocinium ad primum cogitandi modum est conformatum. Exemplum posterioris modi nunc habes: E. gr. in Caio obseruas, ipsum esse tranquillum et lactum in rebus aduersis. Cum vero per imaginationem tibi succurrat, hos characteres esse characteres hominis patientis, infer, Caium esse patientem, sequentem in modum: *Quicumque lactus et tranquillus est in rebus aduersis, ille est patiens. Atqui Caius lactus et tranquillus est in rebus aduersis, E. Caius est patiens.*

§. 240. Omnia itaque ratiocinia affirmatiua nituntur hac positione: *Quidquid de genere vel specie omni praedicari potest, illud etiam praedicatur de quouis sub illo genere vel specie comprehenso.* Item: *Cui competit definitio, illi quoque conuenit definitum.*

Atque his propositionibus absoluitur peruulgatum illud DICTVM DE OMNI, quod recte pro fundamento ratiociniorum affirmatiuorum habetur.

§. 241. Si negatiue ratiocinamur, tunc cogitationes nostras ad hanc regulam conformamus: *Quidquid ab genere vel specie omni remouetur, vel negatur, illud quoque de quouis sub illo genere vel sub illa specie contento negatur.* Item: *Cui non conuenit definitio, illi quoque non conuenit definitum.*

His comprehenditur DICTVM DE NULLO, quod adeo recte fundamentum ratiociniorum negatiuorum esse creditur.

§. 242. Ratiocinio, tamquam actu mentis interno, responderet *sylogismus*, tamquam actus externus, qui ideo vocatur *oratio*, ratiocinia mentis declarans, siue, *sylogismus* est ratiocinium verbis expressum.

Vocabula *συλλογισμὸν* et *συλλογισμοῦ*, ex scholis arithmeti-
corum ad logicos transferunt. Quemadmodum eaim arithmeti-
cus ex datis duabus quantitibus cognitis tertiam incogni-
tam elicit; ita intellectus, quoties ratiocinatur, ex compara-
tione duarum idearum cum tertia colligit, num illae com-
ponen-

ponendae sint, an seiungendae? sunt verba HEINECCI
in *Element. Log.* §. 77.

§. 243. Ex quo patet: 1) Quemadmodum idea et terminus, iudicium et propositio, differunt, ita quoque differre ratiocinium et syllogismum. 2) Cum, quidquid valet de definitione, valeat quoque de definito (§. 157.): perspicuum est, quidquid demonstrari potest de ratiociniis, idem quoque valere de syllogismis.

§. 244. *Omnis itaque syllogismus tot constare debet terminis atque propositionibus, quot ratiocinium notionibus atque iudiciis constat. Demonstr.* Cum syllogismus sit ratiocinium verbis expressum (§. 242.): consequens est, ut, quot ratiocinium notionibus et iudiciis constat, tot debeat syllogismus complecti notiones, et iudicia verbis expressa. Notio, verbis expressa, dicitur terminus (§. 123.), et iudicium verbis expressum, dicitur propositio (§. 185.). E. quot ratiocinium notionibus et iudiciis constat, tot debet syllogismus terminis et propositionibus constare.

§. 245. *Syllogismus nec plures, nec pauciores debet continere terminos, quam tres. Demonstr.* Cum syllogismus tot constet terminis, quot ratiocinium ideis, siue notionibus (§. 244.); ad ratiocinium autem tantum tres requirantur ideae, siue notiones (§. 238.): manifestum est, syllogismum nec plures, nec pauciores debere continere terminos, quam tres.

ROETENBECCIUS in Logica hanc in rem ita pronunciat: in omni syllogismo est aliquid, 1) *de quo*, 2) *quod*, 3) *ex quo*, discurretur. Hinc tres etiam oriuntur termini. Cel. quidem RVDIGERUS ratiocinationem per quatuor terminos tamquam novum quid, inventam a se esse putat, *in sensu veri et falsi*, p. 341. Sed monstrabimus coram, si duo adfuerint medii

termini, tunc non adesse vnicum, sed plures syllogismos. Termini autem sunt 1) praedicatum conclusionis, 2) subiectum conclusionis, 3) terminus aliquis communis, qui exprimit ideam illam tertiam, cum quo subiectum et praedicatum conclusionis comparatur.

§. 246. Subiectum conclusionis dicitur *terminus minor*, et praedicatum conclusionis dicitur *terminus maior*. Terminus autem tertius, cuius ope conclusionis praedicatum cum subiecto conclusionis connectitur, dicitur *terminus medius*.

Praedicatum autem conclusionis ideo vocatur *terminus maior*, quia praedicatum plerumque est maioris extensionis et latitudinis, quam subiectum. Subiectum autem conclusionis dicitur ideo *terminus minor*, quia subiectum est minoris extensionis et latitudinis, quam praedicatum. Terminus autem medius dicitur *medius*, quia nexum constituit subiecti et praedicati conclusionis, adeoque hoc mediante, conclusionis subiectum cum praedicato combinatur. Praedicatum et subiectum conclusionis dicuntur quoque termini extremi, e. gr. sumas hunc syllogismum: *O. affectus turbat attentionem, O. ira est affectus, E. omnis ira turbat attentionem*, tunc terminus minor est *ira*, *ira* enim est subiectum conclusionis, terminus maior est, *turbat attentionem*, quia est praedicatum conclusionis; terminus medius est *affectus*, quia mediante idea *affectus*, praedicatum hoc potius, quam aliud, tribuitur *irae*, adeoque rationem hic terminus in se continet, cur de *ira* praedicem, quod *turbet attentionem*. Hos tres terminos dicunt esse *materiam syllogismi remotam*, quia omnis syllogismus componitur ex propositionibus, tamquam ex sua materia, omnes autem propositiones componuntur ex terminis, hinc terminos *principia materialia remota syllogismorum* dicimus. Haecenus de terminis.

§. 247. *Omnis syllogismus tribus constare debet propositionibus. Demonstr.* Tot syllogismus propositionibus constare debet, quot ratiocinium iudicii (§. 244.). Cum vero omne ratiocinium constare debeat tribus iudiciis (238.): oppido patet, syllogismum tribus quoque propositionibus constare debere.

§. 248.

§. 248. Prima harum propositionum dicitur *maior*, secunda *minor*, tertia *conclusio*. De singulis sigillatim.

§. 249. *Maior propositio* dicitur illa syllogismi propositio, in qua terminus maior, siue praedicatum conclusionis (§.246.), combinatur cum termino medio.

Dicitur haec propositio a CICERONE *propositio κατ' ἐξοχὴν*.

§. 250. *Propositio minor* est, in qua terminus minor, siue subiectum conclusionis, combinatur cum medio termino.

Dicitur alias haec propositio minor, *assumptio*, itemque *assumptum*.

§. 251. *Maior et minor propositio*, coniunctim sumtae, vocantur *praemissae*.

Dicuntur autem ideo praemissae, quia conclusioni praemittuntur. Alias nominantur *sumtiones*, *sumta*.

§. 252. *Conclusio* dicitur illa syllogismi propositio, quae ex combinatione terminorum, in praemissis syllogismi diuerforum, formatur.

E. gr. in hoc syllogismo: *Omne vitium animi tranquillitatem turbat, Avaritia est vitium, E avaritia animi tranquillitatem turbat*: Propositio maior est: *Omne vitium animi tranquillitatem turbat*. Propositio minor est: *Avaritia est vitium*. Conclusio est: *Avaritia animi tranquillitatem turbat*.

§. 253. *Figura syllogismorum* est dispositio medii termini cum duobus terminis conclusionis.

§. 254. Quot itaque modis medius terminus cum subiecto et praedicato conclusionis in praemissis potest disponi: tot habes syllogismi figuras.

§. 255. Constat ex combinationis doctrina, tres quantitates, quarum media bis sumi debet, non posse

nisi quadruplicem combinationis ordinem, praestare. In syllogismo igitur, in quo tres termini occurrunt (§. 245.), et quorum medius bis sumi debet in praemissis (§. 254.), non possunt esse, nisi quatuor combinationes medii termini cum extremis.

Patebit hoc vberius ex schemate sequenti, vbi S indicat subiectum conclusionis, siue terminum minorem, P significat praedicatum conclusionis, siue terminum maiorem, M innuit terminum medium.

1. fig.	2. fig.	3. fig.	4. fig.
M P	P M	M P	P M
S M	S M	M S	M S

Quintam transpositionem litterae M semel cum P et semel cum S non erues.

§. 256. *Quatuor tantum syllogismi figurae sunt possibiles.* Demonstr. Quot modis medius terminus cum subiecto et praedicato conclusionis in praemissis potest disponi; tot habes syllogismi figuras, siue, tot figurae sunt possibiles (§. 254.). Iam vero quatuor tantum modis medius terminus cum subiecto et praedicato conclusionis, siue extremis, potest disponi (§. 255.). E. quatuor tantum figurae syllogisticae sunt possibiles.

De singulis itaque figuris speciatim nunc acri sumus.

§. 257. *Figura prima* est, vbi medius terminus in maiori propositione subiectum et in minori propositione est praedicatum, conf. schema (§. 255.) allegatum.

E. gr. Omne ens cogitans est spiritus, Anima humana est cogitans, E. Anima humana est spiritus. Hic medius terminus, ens cogitans, est in propositione maiori subiectum, et in minori praedicatum.

§. 258. *Secunda figura* est, vbi medius terminus in maiori et minori propositione est praedicatum.

E. gr.

E. gr. O. animal *viuit et sentit*, N. lapis *viuit et sentit*,
E. N. lapis est animal.

§. 259. *Tertia figura est in qua terminus communis siue medius in maiori et minori propositione est subiectum.*

E. gr. O. animal *viuit et sentit*, O. animal est substantia,
E. qu. substantia *viuit et sentit*.

§. 260. *Quarta figura est, vbi medius terminus in maiori propositione est praedicatum, in minori subiectum.*

E. O. animal *viuit et sentit*, O. quod *viuit et sentit*, est substantia, E. quaedam substantia est animal.

§. 261. Explicatis hactenus figuris syllogismorum, nunc ad eorum leges siue regulas explicandas nos accingimus, quarum alias deprehendimus esse eiusmodi, vt ad omnes syllogismos, cuiuscumque demum figurae sint, pertineant, aliae vero tantum ad syllogismos huius illiusque figurae spectent. Illae sunt *generales*, hae vocantur *speciales*.

§. 262. Inter generales regulas referimus primo loco: *Syllogismus non debet plures habere terminos, quam tres.*

Hanc propositionem iam demonstrauius §. 245. Quia vero quatuor termini non *explicite* semper adsunt, sed variis rectisque modis irrepere solent, hos quidem modos, quibus quatuor termini syllogismum ingredi soleant, sigillatim perensebimus. 1) Quatuor termini adsunt, si *aequiuocatio* (§. 136.) in terminis locum habuerit. E. gr. *Omnis spiritus est intellectu et voluntate praeditus, Spiritus vini est spiritus, E. spiritus vini est intellectu et voluntate praeditus.* 2) Quatuor termini irrepere solent, per *suppositionis mutationem*. E. gr. *Omne ens est generis neutrius, Femina est ens, E. femina est generis neutrius.* Hic in prima propositione terminus *ens* supponitur *materialiter*, in altera vero *formaliter*, (Conf. §. 146. in annotat. 3) Quatuor

tuor termini ingrediuntur syllogismum per confusionem termini abstracti cum concreto. (§. 146. in annot.) E. gr. *Omnis iustitia est habitus, Caius est iustus, E. Caius est habitus.* Plura hanc in rem adieremus in praelectionibus.

§. 263. *Regularum generalium altera haec est. Medius terminus nunquam debet ingredi conclusionem. Demonstr.* Medius terminus est ille terminus, qui continet rationem in se, cur praedicatum in conclusione cum subiecto vel copuletur, vel non (§. 246.), adeoque est causa efficiens conclusionis (*per defin. caus.*) Cum vero causa efficiens non ingrediatur constitutionem effectus (*per princ. Ontol.*): patet, medium terminum non ingredi debere conclusionem. Potest haec regula ita quoque demonstrari. Medius terminus est terminus communis praemissarum (*per def.*) Conclusio vero est combinatio terminorum a praemissis diuersorum (§. 252.). E. medius terminus conclusionem non ingredi debet.

E. gr. *O. bonus miles est homo, Caius est bonus miles, E. Caius est bonus homo.* In hoc syllogismo medius terminus ex parte ingreditur conclusionem.

§. 264. *Ex puris particularibus nihil sequitur. Demonstr.* Cum omnes syllogismi nitantur dicto de Omni et Nullo (§. 240.), vi autem dicti de Omni et Nullo de nonnullis affirmetur vel negetur, quod de omni genere vel specie affirmatur vel negatur (§. 240 241.): consequens est, vt, si conclusio est particularis, vna praemissarum sit vniuersalis. Vt adeo ex puris particularibus nihil sequi constet.

Non valet consequentia in hoc syllogismo: *Qu. homo est pius, Qu. homo est impius, E. qu. impius est pius.*

§. 265. *Ex puris negantibus nihil sequitur. Demonstr.* Syllogismus, in quo purae negatiuae adhiben-

rum, peccat contra dictum de Nullo. Vi enim huius dicti ita concludendum est: Non competit omni: E, etiam huic non competit (§. 241.). Ut vero demones, remoueri siue negari aliquid de hoc individuo vel hac specie, quia idem remouetur de genere; requiritur, ut ostendas, hoc individuum, siue hanc speciem, sub specie, vel genere, contineri, adeoque affirmatiua vna praemissarum esse debet. Quo ipso intelligitur, *ex puris negatiuis nihil sequi.*

E. gr. non valet, si ita argumentaris: *N. impius saluatur, N. pius est impius, E. N. pius saluatur.*

§. 266. *Non sit plus vel minus in conclusione, quam fuit in praemissis. Demonstr.* Ponamus plus esse in conclusione, quam fuit in praemissis; tunc noua aliqua determinatio vel ad subiectum, vel ad praedicatum conclusionis accedet, quae non adfuit in praemissis, adeoque subiectum vel praedicatum conclusionis alium acquireret significatum, quam habuit in praemissis, sicque ex immutato sensu terminorum quatuor exorientur termini. Cum vero in syllogismo non debeant esse plures termini, quam tres (§. 245.): consequens est, ut in conclusione non debeat plus esse, quam fuit in praemissis. Porro cum fuerit in conclusione minus, quam fuit in praemissis; tunc determinatio aliqua vel subiecti vel praedicati, quae adfuit in praemissis, in conclusione omitetur. Ex quo iridem alius terminorum sensus emergit, adeoque quatuor hinc oriuntur termini. Cum vero quatuor terminos adesse debere, negetur (§. 245.): sequitur, ut non minus adesse debeat in conclusione, quam fuit in praemissis.

E. gr. *Qui mundum contemnit, iniurias patitur. Qui Christum sequitur, mundum contemnit, E. qui Christum sequitur, in aeternum iniurias patitur.*

§. 267. *Pars debilior* praemissarum dicitur praemissa particularis et negatiua.

§. 268. *Conclusio sequi debet partem debiliorem, i. e. si vna praemissa fuerit vel particularis, vel negatiua, tunc conclusio quoque debet esse particularis, vel negatiua.* *Demonstr.* Ponamus enim, conclusionem esse vniuersalem, quum vna praemissa fuerit particularis, tunc plus erit in conclusione, quam est in praemissis. Propositio enim vniuersalis plus semper continet, quam propositio particularis. Cum vero non debeat esse plus in conclusione, quam fuit in praemissis (§. 266.); perspicuum est, conclusionem non debere esse vniuersalem, sed particularem, cum vna praemissarum fuerit particularis. Praemissa particularis dicitur *pars debilior* praemissarum (§. 267.). E conclusio sequi debet partem suam debiliorem. Porro ponamus, conclusionem esse affirmatiuam, si vna praemissarum fuerit negatiua, tunc eiusmodi argumentandi ratio erit contra Dictum de Nullo. Vi enim Dicti de Nullo negandum est de quibusdam, quod de omni negatur (§. 241.) Requirit itaque Dictum de Nullo 1) propositionem, qua B negatur de A, quae est maior propositio adeoque negatiua: 2) requirit propositionem, qua ostenditur, seu affirmatur, C contineri seu comprehendi sub A, quae est minor propositio, adeoque affirmatiua; 3) postulat propositionem, qua negatur C de A, quae est conclusio, adeoque negatiua. Ut adeo videas, conclusionem debere esse negatiuam, si vna praemissarum fuerit negatiua, atque ita, conclusionem sequi semper partem debiliorem, hinc intelligitur.

Hae sunt regulae generaliores syllogismorum, quae omnibus syllogismis cuiuscumque figurae sunt communes. Nunc
ad

ad speciales easque primae figurae regulas explicandas et demonstrandas accedamus.

§. 269. *In prima figura maior propositio semper debet esse vniuersalis. Demonstr.* Vi dicti de Omni ita semper argumentandum. Quodcumque valet de omni, valet quoque de singulis, adeoque a genere ad speciem determinatam concludere debemus (§ 240.). Si vero maior propositio non est vniuersalis, tunc non a genere ad speciem, siue, a propositione subalternante ad subalternatam concludimus. Adeoque eiusmodi syllogismus non quadrat ad Dictum de Omni. Ponamus, maiorem propositionem esse particularem, tunc conclusio quoque debet esse particularis, quia conclusio sequi debet partem suam debiliorem (§. 268.). Iam vero si conclusio est particularis, minor quoque propositio deberet esse particularis, conclusio enim et minor propositio habent idem subiectum. Eodem itaque modo, quo subiectum in conclusione cum suo praedicato connectitur, debet quoque in minori propositione connecti; alias significatus et sensus terminorum immutaretur, adeoque quatuor inde exurgerent termini, quod est contra §. 245. Sic haberes puras particulares. Cum vero ex puris particularibus nihil sequatur (§. 264.), minor propositio, si maior fuerit particularis, non potest esse particularis, sed debet vniuersalis esse. E. si maior propositio in prima figura esset particularis, tunc minor propositio deberet esse particularis et vniuersalis simul. Particularis deberet esse, quia subiectum in minori propositione eodem modo cum praedicato connecti debet, quo subiectum in conclusione cum suo praedicato coniungitur. Vniuersalis deberet esse, quia ex puris particularibus nihil sequitur. Cum

vero

vero impossibile et absurdum sit, aliquam propositionem simul esse vniuersalem et particularem; absonum quoque est, propositionem maiorem esse particularem.

E. gr. Non valet consequentia, si ita argumentaris. *Quoddam ens est corpus. O. spiritus est ens. E. qu. spiritus est corpus.*

§. 270. *Propositio minor in prima figura non debet esse negatiua, sed affirmatiua. Demonstr.* Dicitur enim de Nullo requirit, vt, quod negatur de genere A in propositione maiori, idem negatur de specie C in conclusione (§. 241.). Cum vero in conclusione non possis de specie C negare id, quod in maiori propositione de genere A negasti, nisi ostenderis, affirmatiue in minori propositione speciem C contineri seu comprehendi sub genere A: manifestum est, minorem propositionem, vi dicti de Nullo, debere esse affirmatiuam.

Hinc non valet consequentia, si ita argumentari velis: *Quicquid sui sibi conscius est, illud existit, Atqui hic mundus non est sui sibi conscius, E hic mundus non existit.*

§. 171. *Cum conclusio in prima figura vniuersaliter affirmat, tum utraque praemissarum vniuersaliter affirmans esse debet. Demonstr.* Fac enim, conclusionem esse vniuersaliter affirmantem, nec vtramque praemissarum esse vniuersaliter affirmantem; tunc aut maior propositio non erit vniuersaliter affirmans, aut minor, aut vtraque simul. Si maior propositio non est vniuersaliter affirmans; debet esse particulariter affirmans. Cum vero demonstratum sit, maiorem propositionem non posse esse particularem (§. 269); relinquatur id, vt debeat esse vniuersalis. Minor propositio quoque non potest esse particularis. Si enim haec fuerit particularis; tunc conclusio quoque debet esse particula-

ricularis, (quia sequitur partem debiliorem (§. 268.) quod est contra hypothefin. Neque vtraque praemissarum potest simul esse particularis, quia sic conclusio deberet quoque esse particularis, quod rursus est contra hypothefin. Vt taceam, ex puris particularibus nihil sequi (§. 264.). Relinquitur itaque id, vt, si conclusio fuerit vniuersalis, praemissarum vtraque debeat esse vniuersalis.

§. 272. *Quoties in prima figura conclusio fuerit vniuersaliter negans, maior propositio debet esse vniuersaliter negans, minor vero vniuersaliter affirmans. Demonstr.* Cum maior propositio in prima figura non possit esse particularis (§. 269.); debet esse vniuersalis. Si vero maior propositio debet esse vniuersalis, tunc erit aut affirmans, aut negans. Fac, esse eandem affirmantem, tunc, quia minor propositio in prima figura quoque esse debet affirmans (§. 270.), conclusio non potest esse negatiua, sed erit affirmans: quod vero cum hypothefi pugnat. E. si conclusio erit vniuersaliter negans, maior quoque debet esse vniuersaliter negans. Quod autem propositio debeat esse vniuersaliter affirmans, cum conclusio fuerit vniuersaliter negans, ita probamus. Minorem debere esse in prima figura affirmantem, probauimus (§. 270.). Si itaque est affirmans, tunc aut vniuersaliter affirmat, aut particulariter. Fac, minorem propositionem particulariter affirmare, tunc conclusio quoque debet esse particularis, quia conclusio et minor propositio vnum idemque subiectum habent, quod eodem modo in minori propositione combinari debet cum suo praedicato, quo connexum est in conclusione cum praedicato. Cum vero conclusionem hic assumamus vniuersaliter negantem, non potest esse

esse particularis, adeoque minor propositio, si conclusio fuerit vniuersaliter negans, debet esse vniuersaliter affirmans.

§. 273. *Cum in prima figura conclusionem particularem eamque affirmantem habueris, tunc maior propositio debet esse vniuersalis, et quidem affirmans, minor vero affirmet particulariter. Demonstr.* In prima figura minor propositio et conclusio vno eodemque subiecto gaudent, adeoque minor propositio et conclusio eandem habent quantitatem; alias diuersimode idem subiectum, siue idem terminus acciperetur. Ex qua diuersa acceptione quum oriantur quatuor termini, quod est contra §. 245. intelligitur, in prima figura debere esse minorem propositionem particularem, cum fuerit conclusio particularis. Porro cum minor semper debeat esse in prima figura affirmans (§. 270.); consequens est, vt, si conclusio est particulariter affirmans, minor quoque particulariter affirmans esse debeat. Atque in hoc casu maior debet esse vniuersalis. Fac enim, esse eam particularem; tunc habebis puras particulares, ex quibus nihil sequitur (§. 264.). Fac porro, esse eam negatiuam, tunc conclusio quoque erit negatiua, quia conclusio sequitur partem debiliorem (§. 268.); quod est contra hypothesin. E. cum conclusio est particulariter affirmans, tunc maior propositio debet esse vniuersalis affirmans.

§. 274. *Quoties in prima figura conclusio fuerit particularis et quidem negatiua, toties maior propositio debet esse negatiua, et quidem vniuersaliter, et minor propositio debet esse particulariter affirmans. Demonstr.* Si conclusio negat, vna ex praemissis quoque debet esse negans

gans

gens (§. 273.)
 propositio de
 est si conclud
 debet esse
 lariter negat
 esse particu
 bent subiec
 bent quanti
 bet esse par
 conclusio est
 particularit
 gatiua (per
 bus nihil
 propositio
 fit vniuers
 §. 275.
 ne. In se
 esse vniuers
 dedimus
 nem mai
 vniuersal
 E. gr. r
 tus fuerit
 E. Quod
 §. 276.
 negatiua, I
 altera pra
 conclusio
 rem (§. 2
 in sequen
 enim neg
 millarum

gans (§. 273.) Cum vero in prima figura minor propositio debeat esse affirmans (§. 270.); perspicuum est, si conclusio est negatiua, maiorem propositionem debere esse negatiuam. Porro si conclusio est particulariter negans; tum minor quoque propositio debet esse particularis, quia minor et conclusio idem habent subiectum, adeoque etiam eandem habere debent quantitatem. Si vero minor est particularis, debet esse particulariter affirmans (§. 270.) Ergo, si conclusio est particulariter negans, minor debet esse particulariter affirmans. Et quia maior debet esse negatiua (*per demonstrat.*), ex puris autem particularibus nihil sequitur (§. 264.); relinquatur, ut maior propositio, si conclusio fuerit, particularis negans, sit vniuersaliter negatiua.

§. 275. Pergimus nunc ad regulas secundae figurae. In secunda figura maior propositio semper debet esse vniuersalis. Ratio huius regulae eadem est, quam dedimus (§. 269.) vbi demonstrauius, propositionem maiorem in prima figura semper debere esse vniuersalem.

E. gr. non sequitur, si in secunda figura ita argumentatus fueris: *Qu. substantia est spiritus, N. corpus est spiritus, E. Quoddam corpus non est substantia.*

§. 276. In secunda figura conclusio semper debet esse negatiua. *Demonstr.* Cum semper in secunda figura altera praemissarum deprehendatur esse negatiua, conclusio autem sequi debeat partem suam debiliorem (§. 268.): consequens est, ut conclusio quoque in secunda figura debeat esse negatiua. Propositio enim negatiua refertur ad partem debiliorem praemissarum.

§. 277. *In tertia denique figura minor semper sit affirmans.*

Rationem huius regulae iam dedimus §. 270. ubi demonstrauimus, in prima figura minorem propositionem debere esse affirmatiuam.

§. 278. *In tertia figura conclusio semper sit particularis. Demonstr.* Cum in tertia figura vnam praemissarum semper deprehendamus particularem, particularis autem propositio referatur ad partem debiliorem praemissarum (§. 267.), et conclusio imitari debeat partem suam debiliorem (§. 268.): sequitur, ut conclusio in tertia figura debeat semper esse particularis.

§. 279. Haecenus de figuris syllogismorum regulisque singularum figurarum. Quia vero deprehendimus, propositiones in qualibet figura secundum quantitatem et qualitatem alia aliaue ratione disponi, simulque comperimus, nouas hinc oriri syllogismorum species, ex diuersa trium propositionum dispositione oriundas, paucis perspiciemus.

§. 280. Nouae autem hae syllogismorum species, sub certa figura tamquam sub genere comprehensae, dicuntur *modi syllogismorum*, ut adeo modum definiamus per dispositionem trium propositionum secundum has quatuor differentias, A, E, I, O.

Hae quatuor vocales, quae diuersitatem propositionum ratione quantitatis et qualitatis indicant, possunt in tribus propositionibus multiplici ratione transponi, quod ostendit LEIBNITIVS de *Arte combinator. Probl. II. n. 15. p. 13.* Sexaginta quatuor harum vocalium in tribus positionibus transpositiones esse possibiles, commonstrat HANSCHEVS, item CROSA in *Log. 542.* Tot itaque etiam modi sunt possibiles, ex quibus aliqui tantum sunt, qui regulis syllogisticis conformes sunt, et qui

qui adeo in syllogismis legitimis adhiberi possunt. Modi itaque legitimi, et qui concludunt, ab illegitimis distinguuntur per regulas, in antecedentibus §§. demonstratas. Aristotelici vocabulis quibusdam illos modos expresserunt, in quibus vocales quantitatem et qualitatem propositionum significant, litterae autem consonae ideo sunt adiectae, vt memoriae consuleretur. Inveniunt praeterea hae voces nobis in eo, vt statim possimus intelligere, quot modis praemissae ratione quantitatis et qualitatis variari possint.

§. 281. Scholasticorum nomina, quibus modos et varias species syllogismorum expresserunt, sequentibus versiculis comprehenduntur.

PRIMAE FIGURAE MODI.

BARBARA, CEIARENT, *primae*, DARII FERIOQUE.

MODI SECUNDAE FIGURAE.

CEFARE, CAM ECTES, (CACTENEN,) FESLONO, BAROCO, FACRONO, *secundae*.

MODI TERTIAE FIGURAE.

Tertia, grande sonans, recitat: DARAPTI, FELAPTON,

adiungens DISAMIS, DATISI, BOCARD, (DOCAMBRO) FERISON.

CALEMES, (CACTENEN,) BAMALLP, DIMATIS, FESAPO, FRESILO.

§. 282. Singulorum modorum exempla subiungemus, ne quid tibi obscurum maneat.

FIGURAE I.

BAR *Omnis affectus turbat attentionem,*

BA *Omnis ira est affectus,*

BAVM, LOG.

H

RA

- rA *E. Omnis ira turbat attentionem.*
 cE *N. ens simplex habet figuram,*
 lA *O. anima humana est ens simplex,*
 rEnt *E. N. anima humana habet figuram.*
 dA *O. virtute praeditus est felix,*
 rI *Qu. homo est virtute praeditus,*
 I *E. Qu. homo est felix.*
 fE *N. impius saluatur,*
 rI *Qu. homo est pius,*
 O *E. Qu. homo non saluatur.*

SECUNDAE FIGURAE.

- cEf *N. virtus animi tranquillitatem turbat,*
 Ar *O. invidia animi tranquillitatem turbat,*
 E *E. N. invidia est virtus.*
 cAm *O. philosophus existentiam Dei credit,*
 Es *N. Atheus existentiam Dei credit,*
 trEs *E. N. Atheus est philosophus.*
 fEs *N. philosophus impugnat existentiam Dei,*
 rI *Qu. homo impugnat existentiam Dei,*
 nO *E. Qu. homo non est philosophus.*
 bAr *O. philosophus providentiam Dei concedit,*
 Oc *Qu. homo providentiam Dei non concedit,*
 O *E. Qu. homo non est philosophus.*

FIGURAE TERTIAE.

- dAr *O. pius saluatur,*
 Ap *O. pius est homo,*
 rI *E. Qu. homo saluatur.*
 fEl *N. vitium animi tranquillitatem promouet,*
 Ap *O. vitium inest homini.*

tOn *E. quoddam, quod inest homini, animi tranquillitatem non promouet.*

dIs *Quoddam vitium corpus nostrum destruit,*
Am *Omne vitium tranquillitatem turbat,*

Is *E. quoddam, quod tranquillitatem animi turbat, destruit corpus nostrum.*

dAt *O. affectus est appetitus, vel auersatio,*

Is *Qu. affectus est in se malus,*

I *E. quoddam, quod in se malum est, est appetitus, vel auersatio.*

bOc *Quidam affectus non est bonus,*

Ar *O. affectus est appetitus,*

dO *E. quidam appetitus non est bonus.*

fEr *N. vitium felicitatem nostram promouet,*

Is *Quoddam vitium est dulce,*

On. *E. quoddam dulce non promouet felicitatem nostram.*

Non opus est, vt modos quartae figurae speciatim per-
ceuseamus. Rarius enim occurrunt syllogismi quartae figu-
rae, neque modi, qui a quibusdam hic commemorantur,
videntur multum nobis adferre vtilitatis, memoriae licet
eisdem imprefferimus. Ceterum, vt submonuimus iam
iam, modi recensiti ideo sunt nobis familiares reddendi,
vt, quomodo a legitimis illegitimi syllogismi distingui de-
beant, eo facilius percipiamus. Si felicit vocales adfuerint,
quae nulli modorum recensitorum respondeant, tum, syllo-
gismum non quadrare ad modum, colligimus.

§. 283. *Ex his nunc vides, primam figuram omni-
bus conclusionibus, cuiuscumque sint qualitatis aut quanti-
tatis, inferendis sufficere. Demonstr.* Cum conclusio sit
propositio illa syllogismi, quae ex combinatione
terminorum, in praemissis syllogismi diuerforam,
fermatur (§. 252.), omnis autem propositio sit vel

vniuersaliter affirmans, vel vniuersaliter negans, vel particulariter affirmans, vel particulariter negans (§ 218.); consequens est, vt conclusio quoque sit vel vniuersaliter affirmans, vel vniuersaliter negans, vel particulariter affirmans, vel particulariter negans. In quacumque itaque figura conclusiones vniuersaliter affirmantes, et vniuersaliter negantes, item particulariter affirmantes et particulariter negantes inferri possunt, illa figura conclusionibus cuiusque quantitatis, et qualitatis inferendis sufficit. Atqui in prima figura inferuntur conclusiones vniuersaliter affirmatiuae, id quod modus *barbara* indicat; item vniuersaliter negatiuae, id quod perspicis ex modo *celarent*; item particulariter affirmatiuae, quod modus *darui* ostendit; et denique particulariter negatiuae, quod modus *ferio* innuit. E. prima figura conclusionibus cuiusque qualitatis et quantitatis inferendis sufficit.

§. 284. *Ex his intelligitur, recte primam figuram pro perfectissima haberi et ceteris omnibus multum praestare. Demonstr.* Cum in prima figura conclusiones cuiusque quantitatis et qualitatis inferantur (§. 233.); illa autem figura merito pro optima et perfectissima habeatur, in qua omnis generis conclusiones probari possunt; dubitari non potest, primam figuram recte pro perfectissima haberi. Porro cum in reliquis figuris non omnis generis conclusiones probari et inferri queant; in secunda enim figura conclusiones tantum adsunt negatiuae (§. 276.), et in tertia tantum particulares conclusiones habes (§. 278.) facile patet, primam figuram ceteris multum praestare.

Hinc est, vt 1) nonnulli Logicorum contenti sint tantum prima figura, quia haec est simplicissima et naturalissima, et dictum

Etum de Omni et Nullo directe sequitur. Hinc est, vt 2) syllogismos ceterarum figurarum commodissime reduci posse ad syllogismos primae figurae, qiant. Est autem *reductio syllogismorum* illa transformandi syllogismos methodus, qua syllogismi secundae, tertiae et quartae figurae in syllogismos, primae figurae commutantur, et per figurae primae consequentias dicto de Omni et Nullo conformantur. E. gr. *fumas hunc syllogismum secundae figurae. N. inuidus tranquillitatem animi promouet, O. virtute praeditus tranquillitatem animi promouet, E. N. virtute praeditus est inuidus.* In hoc syllogismo, vt vides, est medius terminus praedicatum in vtraque praemissarum, adeoque syllogismus secundae figurae. Hunc si conuertimus et reducimus ad syllogismum primae figurae, tunc sequens syllogismus primae figurae prodibit: *N. qui tranquillitatem animi promouet, est inuidus, O. virtute praeditus tranquillitatem animi promouet. E. N. virtute praeditus est inuidus.* Plura de reductione syllogismorum adferemus in ipsis nostris praelectionibus, eaque, quae de variis modis syllogismos reducendi copiosius tradiderunt veteres, fidelissime et perspicue explicabimus. Inter ea M. Io. FRANC. WAGNERI *doctrinae de figuris, modis ac reductione syllogismorum distincta expositio*, Helmst. 1757. euoluatur.

CAPVT VII.

DE

SYLLOGISMIS MINVS ORDINARIIS
ITEMQVE CONSEVENTIIS
IMMEDIATIS.

§. 285.

HACTENVS de syllogismis actum, in quibus formae ordinariae habetur ratio. Cum vero in nonnullis syllogismis formam ordinariam occultari ab eademque recedi, deprehendamus; de iis quidem nunc exponemus.

H 3

§. 286.

§. 286. Syllogismus, in quo forma ordinaria la-
ret, dicitur *crypticus*.

Forma autem ordinaria in syllogismo cryptico triplici
modo occultatur, a) per *propositionum transpositionem* e. gr.
Minor. Quidam homo inimicis iniurias condonat, *Maior*.
Quicumque inimicis iniurias condonat, est *generosus*, *Con-*
clusus E. quidam homo est generosus. Eiusmodi syllogismi
oratoribus maxime sunt familiares, qui artis esse putant, ar-
tem occultare. Conf. BERGERI *dissertat. de Crypti oratoria*.
β) Forma ordinaria occultatur per *aequipollentiam propo-*
sitionum, e. gr. O. *virtute praeditus est felix*, O. *castus virtuti est*
deditus, E. *quicumque est castitatis amans, felicitate potiatur ne-*
cesse est. γ) Forma ordinaria later per alterutrius praemissae
omissionem, e. gr. *Caius est virtute praeditus*, E. *Caius est fe-*
lix. Hic omittitur maior propositio, scilicet haec: *Quicumque*
est virtute praeditus, ille est felix.

§. 287. Eiusmodi syllogismus crypticus, in quo
vna praemissarum deest, dicitur *Enthymema* siue *Syl-*
logismus enthymematicus.

§. 288. Si in enthymemate praemissa et conclusio vnum
idemque habuerit subiectum, tunc deest maior propositio.
Sin vero praemissa et conclusio vnum idemque habuerit
praedicatum, tunc deest minor propositio. *Demonstr.*
In enthymemate semper deest vna praemissarum
(§. 287.). Minor propositio est illa, in qua subie-
ctum illud, quod in conclusione comparet, cum me-
dio termino connectitur (§. 250.) E. si in enthyme-
mate vna praemissarum adest, in qua idem subiectum
reperitur, quod est in conclusione; minor adest pro-
positio in enthymemate, consequenter maior propo-
sio desiderabitur. Porro cum maior propositio sit
illa, in qua idem praedicatum cum medio termino
combinatur, quod reperitur in conclusione (§. 249.):
consequens est, vt tunc adsit maior propositio in enthy-

mema-

memate, si praedicatum praemissae et conclusionis fuerit vnum idemque, adeoque deficit tunc minor propositio, cum praedicatum praemissae et conclusionis fuerit vnum idemque.

E. gr. O. virtute praeditus est felix. O. castus est felix. In hoc enthymemate deest minor propositio, quia praedicata sunt eadem. Totus syllogismus in forma ordinaria foret sequens: O. virtute praeditus est felix. O. castus est virtute praeditus, E. O. castus est felix. Si vero dixeris: O. castus est virtute praeditus, E. O. castus est felix, tum deest maior propositio, hoc modo supplenda: O. virtute praeditus est felix, O. castus est virtute praeditus, E. O. castus est felix. Huc referunt quoque syllogismum contractum, in quo conclusio tantum adest, annexo termino medio, e. gr. cogito, E. sum, i. e. quia cogito ego, ideo ego existo. Hic terminus minor est ego, terminus maior est, existo, et terminus medius est, cogito. Totus itaque syllogismus foret sequens in forma ordinaria: *Quicumque cogitat, ille est, Atqui ego cogito, E. ego sum, siue existo.*

§. 289. Ad syllogismos, a forma ordinaria recedentes, referimus quoque *syllogismos compositos*. *Syllogismus autem compositus* est, in quo vel vna, vel ambae praemissae sunt propositiones compositae.

§. 290. *Triples datur syllogismus compositus, conditionalis scilicet seu hypotheticus, disiunctiuus et copulatiuus. Demonstr.* Cum syllogismus compositus sit ille, qui constat propositione composita, (§. 289.), triplex autem sit propositio composita, conditionalis scilicet seu hypothetica, disiunctiua et copulatiua (§. 197.); manifestum est, triplicem quoque dari syllogismum compositum, conditionalem scilicet seu hypotheticum, disiunctiuum et copulatiuum. De singulis speciatim acturi sumus.

§. 291. *Syllogismus hypotheticus siue conditionalis, est, si maior propositio fuerit hypothetica (§. 198.).*

E. gr. *Si homo est rationalis, consequens est, ut homo sit libertatis capax. Atqui homo est rationalis, E. homo quoque est libertatis capax.*

§ 292. Quia syllogismus hypotheticus ille est, ex quo maior propositio est hypothetica (§. 291.), propositio autem hypothetica ad compositas refertur (§. 198.), omnis vero propositio composita plures vna propositiones inuoluit (§. 197.): palam est, syllogismi hypothetici propositionem maiorem plures vna propositiones inuoluere. Illa propositio, quae particulam conditionalem sibi praefixam habet, siue, quae conditionem de subiecto enunciat, sub qua ipsi praedicatum competit, vel non competit, dicitur *antecedens*. Illa autem propositio, in qua praedicatum subiecto illi tribuitur, dicitur *consequens*. Nexus autem inter antecedens et consequens dicitur *consequentia*.

E. gr. *Si mundus est ens contingens, habet causam sui extra se. In propositione hypothetica antecedens est haec propositio: mundus est ens contingens, consequens vero est altera propositio: mundus habet causam sui extra se.*

§. 293. Si in syllogismo aliquo hypothetico membrum aliquod praemissae ita repetitur, vti in eodem reperitur, tunc dicitur illud membrum *poni*. Si vero contradictorium eius praemissae asseritur, tunc dicitur illud membrum *remoueri*.

E. gr. *Si mundus est ens contingens, habet causam sui extra se. Atqui mundus est ens contingens. E. habet causam sui extra se.* Hic ponitur antecedens. Scilicet haec propositio, *mundus est ens contingens*, repetitur ita, vti in maiori propositione habetur. Si vero dixeris: *Si mundus est ens necessarium, per suam essentiam existit. Atqui mundus non est ens necessarium. E. per suam essentiam non existit*, tunc remoues antecedens. Afferis enim contradictorium eius, quod in propositione maiori affirmabas.

§ 294. Syllogismus hypotheticus suas habet figuras et modos, 1) ponit antecedens, vt inde concludatur consequens, 2) tollit, seu remouet consequens, vt tollat seu remoueat antecedens.

Exemplum prioris modi esto hic syllogismus: *Si mundus est ens contingens, habet causam sui extra se. Atqui mundus est ens contingens. E. habet causam sui extra se.* Hic ponitur antecedens, vt ponatur consequens. Hic modus syllogismorum hypotheticorum dicitur *ponens*. Exemplum posterioris modi esto hoc. *Si aëria est destructibilis, erit ens compositum. Atqui non est ens compositum E. non est destructibilis.* Remouetur hic consequens, vt remoueat antecedens. Hic modus dicitur *tollens*. Ne vero in modo ponente antecedens iisdem verbis repetere necesse habeamus, compendiose ita loquuntur philosophi: *Atqui verum est prius, E. etiam posterius.* Contra in tollente modo ita subsumunt: *Atqui falsum est posterius. E. etiam prius.*

§. 295. *Ad spurias minusque legitimas syllogismi hypothetici figuras merito referimus, quando argumentamur a remotione antecedentis ad remotionem consequentis. Demonstr.* Cum consequens plures condiciones admitat, atque alia ex ratione verum esse queat; non licet argumentari a remotione antecedentis ad remotionem consequentis. Adeoque ad spurias figuras syllogismi hypothetici merito referimus, si quis a remotione siue negatione antecedentis ad remotionem consequentis argumentaretur.

E. gr. Falso concluderes, si ita argumentari velles: *Si mundus est sui sibi conscius, sequitur, vt quoque existat. Atqui mundus non est sui sibi conscius. E. mundus quoque non existit.* Poteris facili negotio falsam concludendi rationem ita quoque detegere. Reducas hunc syllogismum ad syllogismum primae figurae hoc modo: *Quicumque est sui sibi conscius, ille existit. Atqui mundus non est sui sibi conscius. E. mundus non existit.* Habes hic in prima figura propositionem minorem negatiuam;

quod est contra §. 270. Adeoque eiusmodi argumentandi ratio a remotione antecedentis ad remotionem consequentis non potest non esse falsa.

§. 269. Alter modus spurius syllogismorum hypotheticorum est, cum argumentor a positione consequentis ad positionem siue affirmationem antecedentis.

Falso argumentaris hoc modo: *Si mundus est ens absolute necessarium, sequitur, ut existat. Atqui existit. E. est ens absolute necessarium.* Clarius videbis vitium, si reduceris hunc syllogismum hypotheticum ad syllogismum categoricum, hoc modo: *Quodcumque est ens absolute necessarium, illud existit. Atqui mundus existit. E. mundus est ens absolute necessarium.* Est hic syllogismus in secunda figura. Cum vero in secunda figura ex puris affirmatiuis nihil sequatur, sed alterutra praemissarum semper debeat esse negatiua (§. 276.); vides, cur haec argumentatio sit minus legitima.

§. 297. Syllogismus disiunctiuus est, in quo propositio maior est disiunctiua, conf. §. 199.

E. gr. *Aut anima est ens simplex, aut est ens compositum. Atqui non est ens compositum. E. est ens simplex.* Quas supra de propositione disiunctiua suppeditauimus regulas (§. 199.), hic repetantur.

§. 298. In syllogismo disiunctiuo duo dantur modi argumentandi, quorum primus ita concludit, ut vnum membrum disiunctum assumatur, et reliquum tollatur.

E. gr. *Aut Deus est ens infinitum, aut finitum. Sed Deus est ens infinitum. E. non est finitum.*

§. 299. Alter modus in syllogismo disiunctiuo argumentandi hic est. Vnum membrum disiunctum tollitur et alterum assumitur.

E. gr. *Aut anima est ens creatum, aut increatum. Sed non est ens increatum. E. est ens creatum.*

§. 300. Syllogismus disiunctiuus reducitur ad syllogismum simplicem siue categoricum, si membrum, quod ponitur, vel tollitur in minori propositione, sumimus pro medio termino, conclusione retenta.

E. gr. *Anima aut est ens creatum, aut increatum. Sed anima est ens creatum. E. anima non est ens increatum.* Reductio huius syllogismi ad primam figuram ita erit comparata. *Quodcumque est ens creatum, illud non est ens increatum. Atqui anima est ens creatum. E. anima non est ens increatum.*

§. 301. Syllogismus copulatiuus est, in quo maior propositio, quae semper negans esse debet, duas propositiones per copulam connectit, quarum alteram minor propositio adfirmat, alteram vero negat conclusio.

E. gr. *Nemo simul potest et Deo et diabolo seruire, Caius seruit diabolo, E. Caius non potest Deo seruire.*

§. 302. Si in argumentatione propositiones conditionales cum disiunctiuis connectimus, oritur hinc noua ratiocinatio, quae vocatur *dilemma*. *Dilemma* est syllogismus hypotheticus, cuius consequens est propositio disiunctiua, et totum tollitur.

E. gr. *Si ens simplex naturaliter ex alio ente oritur, tunc aut ex ente simplici, aut ex ente composito oriri debet. Sed neque ex ente simplici, neque ex ente composito, ens simplex oriri potest. E. naturaliter ens simplex ex alio ente oriri non potest.* Dicitur alias *dilemma syllogismus cornutus*, item syllogismus *crocodilinus*. Cur vero *dilemma* dicatur *syllogismus cornutus*, itemque *syllogismus crocodilinus*, per plures rationes in ipsis commentationibus nostris adferimus. Si duo tantum membra disiunctiua eiusmodi ratiocinatio in minori propositione transsumit quidem, sed deinde destruit, dicitur *dilemma*; si tria, dicitur *trilemma*; si quatuor, *tetralemma* dicitur etc.

§. 303. Ad syllogismos, a forma ordinaria recedentes, refertur quoque *Inductio*, quae est probatio ab infe-

inferioribus singulis ad superius, a partibus ad totum, a pluribus exemplis ad regulam aliquam generalem, siue est modus argumentandi, quo de superiori vniuersaliter inferitur, quod de singulis inferioribus affirmatur vel negatur.

Inferiora autem dicuntur indiuidua respectu specierum, item species respectu generum, et *superiora* dicuntur genera respectu specierum, et species respectu indiuiduorum. Fundamentum itaque inductionis est: *quidquid conuenit singulis indiuiduis, id quoque conuenit speciei, et quidquid conuenit singulis partibus, siue speciebus, illud etiam toti generi competit, sub quo species illae continentur.* E. gr. si ita argumentaris: *Caius est mortuus, Titus est mortuus, Sempronius est mortuus, nec reperitur est quisquam, qui non mortuus sit. E. homines moriuntur.*

§. 304. *Inductio recte diuiditur in completam et incompletam. Demonstr.* Cum in inductione de superiori affirmetur vniuersaliter, quod de singulis inferioribus siue partibus affirmatur (§. 303.), per experientiam autem deprehendamus, aut omnia inferiora recenseri, aut tantum quaedam: patet, inductionem recte diuidi in *completam* atque in *incompletam*. Inductio enim *completa* illa dicitur, in qua singula inferiora enumerantur; inductio vero *incompleta* est, in qua quaedam deficiunt.

§. 305. *Sorites*, Ciceroni *acerualis argumentatio* dicta, est nihil aliud, quam cumulus plurium propositionum, vbi praedicatum prioris propositionis semper fit subiectum posterioris, donec in conclusione praedicatum posterioris propositionis connectatur cum subiecto primae propositionis.

Exemplum soritis fuerit sequens: *O. anima humana ens simplex, O. ens simplex est indiuisibile, O. ens indiuisibile est ind-*
stru-

structibile, O. ens indestructibile perpetuo durat, E. O. anima humana perpetuo durat.

§. 306. *Sorites*, quem modo adduximus, dicitur *categoricus*, in quo ex pluribus propositionibus categoricis, quarum subiectum sequentis est praedicatum propositionis proxime antecedentis, inferitur conclusio. *Sorites* autem *hypotheticus* est, in quo ex pluribus propositionibus hypotheticis inferitur conclusio, ita quidem, ut antecedens propositionis posterioris sit semper consequens praecedentis propositionis.

E. gr. *Si anima humana est ens simplex, est indivisibilis. Si est indivisibilis, est quoque indestructibilis. Si est indestructibilis, perpetuo durat. E. si anima humana est ens simplex, perpetuo durat.*

§. 307. Si soritem in syllogismos ordinarios resolvere vuleris, observe sequentia. α) Scito, in omni sorite re vera tot comprehendere syllogismos ordinarios, quot propositiones inter primam et ultimam interiacent. β) Si itaque syllogismos ordinarios, in sorite comprehensos, eruere velis; secunda soritis propositio fiat maior propositio *primi syllogismi*, et prima soritis propositio fiat minor propositio *primi syllogismi*, atque ita formetur conclusio. γ) Haec conclusio *primi syllogismi* fiet minor propositio in *secundo syllogismo*, tertia autem soritis propositio fiat maior propositio, atque hinc denuo eruitur conclusio.

Sumamus e. gr. soritem §. 305. adductum, eundemque resolvamus in syllogismos ordinarios categoricos, tunc resolutio secundum has observationes ita instituetur. 1. *O. ens simplex est indivisibile, O. anima humana est ens simplex, E. O. anima humana est indivisibilis.* 2. *O. ens indivisibile est indestructibile, O. anima humana est indivisibilis, E. O. anima humana est indestructibilis.* 3. *O. id, quod est indestructibile, perpetuo durat, O. anima humana est indestructibilis, E. O. anima humana perpetuo*

petuo durat. Hic habes ex sorte erutos syllogismos primae figurae. Vnde nunc intelliges regulas foritis facillimo negotio.

§. 308. *In sorte omnes propositiones, quae inter primam et ultimam reperiuntur, sunt vniuersales. Demonstr.* Ex resolutione foritis, §. praecedenti facta, patet, quod quaecuis foritis propositio, inter primam et ultimam interiaccens, fiat maior propositio syllogismorum primae figurae. Tam vero, cum maior propositio syllogismi in prima figura semper debeat esse vniuersalis (§. 269.): consequens est, vt omnes propositiones, inter primam et ultimam interiaccentes, debeant esse vniuersales.

Contra hanc regulam peccares, si ita argumentationem tuam instrueres: *O. qui credit in Christum, iustificatur, O. qui iustificatur, habet pacem cum Deo, O. qui habet pacem cum Deo, saluatur, O. qui saluatur, est homo, Q. homo damnatur, E. quidam, qui credit in Christum damnatur.*

§. 309. *Omnes praemissae in sorte debent esse affirmatiuae, ultima autem potest esse negatiua. Demonstr.* Fac enim, primam propositionem foritis esse negatiuam; tunc minor propositio syllogismi primae figurae poterit esse negatiua. Prima enim propositio foritis semper fit minor propositio primi syllogismi in analysi foritis. Cum vero in prima figura minor propositio syllogismi non debeat esse negatiua (§. 270.): palam est, primam propositionem foritis non debere esse negatiuam. Fac praeterea, vnam ex reliquis praemissis fieri negatiuam; tunc conclusio quoque, hinc orta, deberet esse negatiua, quia conclusio sequitur partem suam debiliorem (§. 268.). Cum vero conclusio in subsequenti syllogismo in resolutione fiat minor propositio (§. 307. §.); tunc
minor

minor in subſequenti ſyllogiſmo, qui eſt primae figurae, deberet eſſe negatiua, quod eſt contra §. 270. E. in ſorite omnes praemiſſae debent eſſe affirmatiuae.

Contra hanc regulam peccares, ſi e. gr. huic in modum argumentari velles: *O. credens in Chriſtum iuſtificatur, O. qui iuſtificatur, habet pacem cum Deo. O. qui habet pacem cum Deo, ſaluatur, N. qui ſaluatur, eſt impius, N. qui eſt impius, Deo placet, E. N. credens in Chriſtum, Deo placet.*

§. 310. In ſorite cauendum praeterea eſt, ne 1) vna propoſitio falſa irrepat, quod fit, vt conſiſio non poſſit non quoque eſſe falſa; 2) ne plus in conſiſione inferamus, quam in propoſitionibus praemiſſis habuimus (§. 266.)

§. 311. *Epichirema* inter ſyllogiſmos minus ordinarios adhuc refertur. Eſt autem *Epichirema* eiufmodi ſyllogiſmus, cuius propoſitioni, vel maiori, vel minori, vel vtrique compendii cauſſa adiicitur probatio.

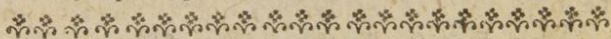
Minor. E. gr. O. alios amans, aliorum felicitatem promouet. Huius probatio. Quia, qui alios amat, ex aliorum felicitate voluptatem capit, (per defin.) Maior. Quicumque aliorum felicitatem promouet, ille agit legi naturali conuenienter. Huius probatio. Nam lex naturae hac propoſitione abſoluitur: Quere tuam aliorumque felicitatem. Concluſ. E. Omnis, alios amans, agit legi naturae conformiter.

§. 312. Vltimo denique loco ad conſequentias immediatas accedimus. Eſt autem *conſequentia immediata* eiufmodi modus ratiocinandi, quo vna propoſitione poſita, ſimul poni alteram, per rationes logicas, manifeſtum eſt.

E. gr. *Ratio eſt donum Dei. E. qui contemnit rationem, contemnit donum Dei. Item: Mundus eſt effectus Dei. E. Deus eſt cauſa mundi.*

§. 313 Praecipuae regulae, secundum quas consequentiae immediatae formantur, sunt sequentes.

α) *A* propositione vniuersali ad aggregationem singularium valet consequentia, e. gr. *Omnis virtus est habitus*, *E. haec, illa virtus in indiuiduo est habitus*. β) *Ab actu ad posse valet consequentia*, e. gr. *Caius saltat*. *E. potest saltare*. γ) *A non posse ad non esse valet consequentia*, e. gr. *Circulus non potest esse quadratus*. *E. non est quadratus*. δ) *A coniugatis ad coniugata sensu aequipollentia valet consequentia*. E. gr. *Bonus amicus est pretiosus thesaurus*. *E. qui destituitur bono amico, destituitur pretioso thesauro*. ε) *Ab vna contradictoriarum propositionum vera ad alteram falsam valet consequentia*. E. gr. *Verum est, animam humanam esse extensam*. *E. falsum est, animam humanam esse extensam*. ζ) *Ab vna contrariarum vera ad alteram falsam valet consequentia*. E. gr. *Verum est, quod omnis anima humana sit rationalis*. *E. falsum est, quod nulla anima humana sit rationalis*. Huc referri possunt quoque illae regulae, quas supra de propositionibus subalternantibus et subalternatis adduximus. Ea, quae de syllogismis modalibus et exponibilibus hic dici poterant, intelliguntur ex natura propositionum modalium atque exponibilibus, supra explicata.

PARS II.

DE

VSV LOGICAE.

CAPVT I.

DE

VERITATE IN GENERE.

§. 314.

HACTENVS de tribus mentis operationibus. Cum vero non scholae, sed vitae discamus, logicacque officium praeterea sit, vt nos doceat veritatem et inuenire